

КОНСТИТУЦІЙНА АСАМБЛЕЯ:
політико-правові аспекти
діяльності

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

№ 5 2012

Конституційна Асамблея
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Національна юридична бібліотека
Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ)

КОНСТИТУЦІЙНА АСАМБЛЕЯ: **політико-правові аспекти** **діяльності**

/Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів/

Заснований у липні 2012 р.

№ 5 2012

Головний редактор

О. Онищенко, академік НАН України

Редакційна колегія:

В. Горовий (заступник головного редактора),

Т. Гранчак (відповідальний секретар),

Н. Іванова, Ю. Половинчак, В. Удовик

Матеріали друкуються українською, російською та англійською мовами

Редакція залишає за собою право редагувати та скорочувати тексти

Передрук – тільки з дозволу редакції

Адреса редакції:

НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-25-48, (044) 525-61-03

E-mail: siaz@pochta.ru

www.nbu.gov.ua/siaz.html

© Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського, 2012

ЗМІСТ

ВІД ПЕРШОЇ ОСОБИ.....	4
ЧЛЕНИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ АСАМБЛЕЇ ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ	
М. Оніщук Конституційна модернізація: шанс до прогресу чи стагнація?.....	8
НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ АСАМБЛЕЇ.....	14
АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС	
Н. Тарасенко Засідання Конституційної Асамблеї: основні рішення й дискусії.....	15
Тенденции развития современного бикамерализма в мире.....	22
ПОЗИЦІЇ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	27
ЕКСПЕРТНА ДУМКА	
О. Щербанюк Щодо права визначення конституційного ладу народом України.....	35
И. Колиушко Главное – те решения, которые принимает Конституционная Ассамблея.....	38
КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	
Іспанія.....	40
Румунія.....	40
Латвія.....	41
Молдова.....	43
Росія.....	44
Грузія.....	46
Киргизстан.....	46
Узбекистан.....	48
Туреччина.....	52
Єгипет.....	57
Зімбабве.....	59
Фіджі.....	61
Непал.....	63
З ФОНДІВ НБУВ	
Конституційне (державне) право України: поняття, характеристика, система, предмет та інститути (1993–2012).....	64
Конституції та конституційний процес: реферативно бібліографічні ресурси.....	68

Вітаємо з Днем юриста!

8 жовтня юристи України відзначали своє професійне свято – День юриста. День юриста з'явився в календарі України за Указом Президента № 1022/97 від 16.09.1997 р. Це свято, яке об'єднує юристів різних сфер діяльності, що стоять на захисті прав і свобод українців.

Для українського суспільства професія юриста дуже важлива, адже саме зараз, коли відбувається процес розвитку правової держави в Україні, перш за все на правознавче співтовариство покладаються надії і завдання затвердження принципу верховенства права, удосконалення українського законодавства, посилення правових гарантій захисту різних верств населення і підвищення правосвідомості та правової культури українців.

З нагоди свята колектив СІАЗ НБУВ вітає всіх працівників правової сфери, членів Конституційної Асамблеї та колег – співробітників Національної юридичної бібліотеки НБУВ!

Бажаємо успіхів і нових досягнень на ниві правового інформування, сприяння захисту верховенства права у державі, натхнення у професійній діяльності і вдячності користувачів!

Сподіваємось на плідну співпрацю!

Колектив СІАЗ

Від першої особи

Президент України В. Янукович очікує активізації співробітництва Конституційної Асамблеї та Верховної Ради після парламентських виборів

Ідеться, у тому числі, про взаємодію з представниками опозиційних політичних сил. Про це він сказав під час зустрічі з учасниками Одинадцятої наради керівників закордонних дипломатичних установ України.

«Дуже важливо, щоб ми досягли такого високого рівня порозуміння, який би дав нам змогу прийняти всі необхідні зміни до Конституції, які вкрай необхідні... Ми зобов'язані це зробити», – наголосив глава держави. На його переконання, пошук консенсусу та спільна робота з таких важливих для держави питань мають привести до консолідації зусиль навколо їх вирішення.

Президент також додав, що сьогодні в Україні завершується процес реформування системи судочинства. «Фактично ми йдемо на завершення прийняття пакета, який стосувався цієї реформи. Залишається частина, яку треба буде приймати як зміни до Конституції», – сказав В. Янукович, додавши, що йдеться також про забезпечення виконання Україною зобов'язань перед Радою Європи.

Впровадження демократичних стандартів, зміцнення верховенства права, дотримання прав людини у реформованій системі судочинства є важливими питаннями – відтак до цієї роботи також залучаються провідні міжнародні фахівці, зазначив Президент (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<http://www.president.gov.ua>). – 2012. – 4.10).

Л. Кравчук: Президент України должен избираться всенародно

Конституционная Ассамблея (КА) не будет рассматривать на своих заседаниях изменения в Конституцию в части способа избрания Президента Украины. Об этом в эксклюзивном интервью корреспонденту УКРИНФОРМа заявил первый Президент Украины, глава КА Л. Кравчук.

«Президент Украины должен избираться всенародно. Это моя позиция. Думаю, что и КА, предлагая изменения к Основному закону, не будет рассматривать порядок избрания Президента Украины», – отметил Л. Кравчук.

По его словам, действующий глава государства В. Янукович также не поддерживает идею избрания Президента народными депутатами.

«Я допускаю, что Президент без фамилии может избираться любым способом. Если же конкретно говорить о Президенте В. Януковиче, то – нет. Он стоит на принципиальной точке зрения, что главу государства нужно избирать всенародно. Я с ним говорил об этом лично. У нас был очень длительный разговор. Дискуссии можно вести лишь о балансе полномочий между органами власти, но не о способе избрания Президента», – подчеркнул Л. Кравчук (*УКРИнформ* (<http://www.ukrinform.ua>). – 2012. – 8.10).

Л. Кравчук: В планах КА - реформирование местного самоуправления и судебной системы

Конституционная Ассамблея (КА) подготовит для Президента Украины предложения по вопросам реформирования местного самоуправления и судебной системы, чтобы он рассмотрел их и внес соответствующие законопроекты в ВР. Об этом в заявил первый Президент Украины, председатель КА Л. Кравчук.

«В ближайших планах Конституционной Ассамблеи будет два вопроса: реформирование местного самоуправления и судебной системы. По этим вопросам у нас уже наработаны серьезные проекты, которые будут направлены на рассмотрение Президенту», – отметил Л. Кравчук.

Первый Президент напомнил, что именно глава государства должен вносить в парламент изменения в Конституцию Украины, а КА, являющаяся консультативно-совещательным органом, их нарабатывает.

При этом Л. Кравчук подчеркнул, что к разработке таких изменений приобщатся эксперты из Венецианской комиссии и Совета Европы.

Кроме того, в перспективе КА может рассмотреть реформу правоохранительной системы.

Отвечая на вопрос, когда именно Конституционная Ассамблея направит В. Януковичу свои предложения, первый Президент Украины спрогнозировал, что это состоится сразу после парламентских выборов.

«Это будет или после 20 октября, или, возможно, уже после выборов – в начале ноября. Скорее всего, будет подготовлен только один вопрос – на два не хватит времени. Прежде всего, я думаю, что это будут изменения в части реформирования местного самоуправления», – отметил Л. Кравчук.

По его словам, Президент готов к конституционной реформе.

«То, что Президент готов к конституционной реформе – об этом он заявлял не раз и в мире, и перед Украиной. Но, конечно, он готов будет внести (в Верховную Раду. – Ред.) конкретный документ, с конкретными предложениями», – добавил Л. Кравчук (*Ukrinform* (http://www.ukrinform.ua/rus/news/konstitutsionnaya_assambleya_podgotovit_predlogeniya_po_reformam_v_mestnom_samoupravlenii_1454420). – 2012. – 5.10).

Додаток

Полный текст интервью с первым Президентом Украины Л. Кравчуком:

Конституционная Ассамблея (КА) наконец заработала, а потому изменения в Основной закон – не за горами. Какие именно реформы ожидают Украину, будет ли избираться Президент в парламенте и чего ждать от парламентских выборов – на все эти вопросы в эксклюзивном интервью корреспонденту УКРИНФОРМа ответил первый Президент Украины, председатель КА Л. Кравчук.

– Леонид Макарович, Конституционная Ассамблея уже дважды проводила свои заседания. Какие основные итоги этих встреч и что ваши эксперты могут предложить Президенту?

– После организационного заседания КА, в котором принял участие Президент В. Янукович, у нас наметились основные принципы работы. Во-первых, все проблемы, которые связаны с реформированием Конституции, будут обсуждаться на КА. Подтверждением того стало заседание 21 сентября. На нем мы рассмотрели вопрос внесения конкретных изменений в ст. 98 Конституции в части расширения парламентского контроля за использованием и поступлением бюджетных средств. После возвращения Конституции 1996 г. эта статья исчезла, и, вполне естественно, что возник вопрос о ее восстановлении. Большинство членов КА, а именно – 66 человек, проголосовали «за». После этого мы предложили Президенту, чтобы он внес соответствующий законопроект в ВР.

– Какие еще изменения в Конституцию будет готовить КА?

– В ближайших планах КА два вопроса: реформирование местного самоуправления и судебной системы. По этим вопросам у нас уже наработаны серьезные проекты, которые будут направлены на рассмотрение Президенту. Кроме того, в перспективе КА может рассмотреть реформу правоохранительной системы, но это будет несколько позднее. М. Ставнийчук (секретарь КА. – УКРИНФОРМ), как член Венецианской комиссии, поехала в Страсбург и пригласит консультантов и экспертов ПАСЕ и СЕ принять участие в подготовке этих двух важных тем. Кстати, я встретался с западными коллегами, и они с

интересом относятся к работе КА, которая может повлиять на реформирование Конституции в целом и ее отдельных частей в частности.

– ***Когда в ВР могут появиться проекты законов с изменениями в Конституцию?***

– Хочу напомнить, что мы не вносим законопроектов в ВР, поскольку КА является консультативно-совещательным органом. Это делает Президент. Думаю, он будет готов сделать это тогда, когда у него на столе будет лежать проект документа, проголосованный на заседании КА. Скорее всего, будет подготовлен лишь один вопрос – на два не хватит времени. Прежде всего, это будут изменения в части реформирования местного самоуправления. Возможно, это произойдет где-то после 20 октября, а, может, уже после выборов – в начале ноября.

– ***А Президент готов вносить изменения в Конституцию?***

– То, что он к готов к конституционной реформе, об этом он заявлял не раз: и перед миром, и перед Украиной. Но, конечно, он готов будет внести конкретный документ, с конкретными предложениями.

– ***Отдельные политические силы стремятся изменить Конституцию таким образом, чтобы Президент избирался в парламенте. Насколько возможен такой сценарий конституционных изменений?***

– В этом вопросе нужно определиться, каким способом парламент избирает Президента. В некоторых странах для этого необходимо даже не две трети голосов депутатов, а три четверти, то есть 75 % от состава парламента. А поэтому в наших реалиях нужно определить: избирать главу государства 300 голосами или 343. Однако я не хочу слишком углубляться в эту тему, поскольку абсолютно убежден, что никакой украинский парламент никакого Президента не изберет. Дай нам, Боже, после парламентских выборов избрать Председателя ВР и организовать структурно ВР, чтобы она начала работать и принимать законы. Президент Украины должен избираться всенародно. Это моя позиция. Думаю, что и КА, предлагая изменения в Основной закон, не будет рассматривать порядок избрания Президента Украины.

– ***То есть, по Вашему мнению, переизбрание в будущем Президента Януковича в ВР исключается?***

– Я допускаю, что Президент без фамилии может избираться любым способом. Если же конкретно говорить о Президенте Януковиче, то – нет. Он стоит на принципиальной точке зрения, что главу государства нужно избирать всенародно. Я с ним говорил об этом лично. У нас был очень долгий разговор. Дискуссии можно вести лишь о балансе полномочий между органами власти, но не способе избрания Президента.

– ***С высоты опыта «аксакала» политической жизни Украины, чего Вы ждете от парламентских выборов-2012?***

– За 20 лет я уже посмотрелся, как бегают по парламенту и продают друг друга «тушки», как политические силы спекулируют на возможности применить «золотую», «серебряную», «бронзовую» или «деревянную» акцию и грабят таким образом Украину... Я скажу вам о своей мечте – чтобы кто-то один уже наконец взял большинство в ВР, сформировал всю власть в парламенте: избрал Председателя и первого заместителя, сформировал комитеты и вместе с Президентом и правительством отвечал за все процессы в Украине. И тогда перестанут бегать друг к другу, накручивая свой «авторитет», повышая свой «вес» за два-три голоса – вес, которого в действительности не существует.

– ***По Вашим прогнозам, фальсификации на выборах будут?***

– Будут. Откровенно скажу, что не знаю страны, где бы их не было. Даже в Америке были фальсификации, в суд подавали... Все зависит от их уровня. Говорят, если он не более 2–3 %, то еще можно жить, если же превышает 5 %, то это уже плохо.

Однако в украинских реалиях есть один существенный момент: Украина и ее выборы – под политическим прицелом у Европы, США и других государств. Сюда приедут тысячи наблюдателей.

Недавно я зустрічався з послом США. Для них наші вибори – це тест на демократію. Якщо вони пройдуть демократично, і світ оцінить їх позитивно, все зміниться краще. Зміниться настільки, що ми не можемо навіть собі уявити. Україна стане зовсім іншою для світу, перш за все, привабливою в інвестиційному плані. Тому ці вибори – питання номер один на сьогоднішній день. Звичайно, у нас є багато політичних невіждів, які хочуть перемогти всіх і за будь-якої ціни. Тому спостерігачам необхідно посилити контроль.

– *Лично Ви вже визначились, за кого будете голосувати?*

– Так, я вже знаю. Завжди знав і буду знати. Бо якщо б я не знав, за кого дати свій голос, то, по-видимому, не було б потрібно вибирати мене першим Президентом. Але я не скажу, за кого... Бо це таємниця, ще занадто рано про це говорити. Коли зустрінете мене на виборчій дільниці, я точно скажу, за кого проголосував (*Ukrinform*(http://www.ukrinform.ua/rus/news/leonid_kravchuk_moya_mechta__chtobi_kt_o_to_odin_uge_nakonets_vzyal_bolshinstvo_v_vr_1454826. – 2012. – 8.10).

Члени Конституційної Асамблеї про вдосконалення конституційного процесу

М. Оніщук, д-р юрид. наук, міністр юстиції 2007–2010 рр.

Конституційна модернізація: шанс до прогресу чи стагнація?

Два десятиріччя української незалежності – чималий строк для становлення нової держави. Попри те що було докладено багато зусиль для побудови сучасних європейських інститутів, здобутки в цьому напрямі не виглядають переконливими. У далекому 1991 р. здавалося, що набуття формальних ознак самостійної держави відкриє шлях до сучасного справедливого суспільства, вільної та відкритої демократії, конституційно-правової держави.

Слід зазначити, що конституційні акти 1996, 2004 р. зробили свій внесок у процес побудови конституційного порядку. Однак ці конституційні рішення швидше допомагали утримувати соціальний status quo, який усе ще перебуває в пострадянській системі координат. Діючий нині конституційний механізм за ці роки вже опинився на межі вичерпання власних ресурсів. Останнім часом це провокує появу інституціональних глухих кутів, з яких старими інструментами вже неможливо знайти вихід.

Тому нині знову на політичному порядку денному постає питання необхідності нового конституційного процесу. Дуже важливим у цьому контексті є підведення певних висновків під «старим» етапом конституціонування та формулювання чіткого бачення мети, завдань, фундаменту нової Конституції, сучасного конституціоналізму.

Конституція модерну

Україну вже традиційно відносять до пострадянських країн, перехідних держав Східної Європи, до країн третього світу Європи, та навіть до так званих failed states. Належність до цих списків недорозвитку демонструє те, що в країні не створено інститутів, що ефективно працюють, право підміняється законом сильного, не створено системи справедливого правосуддя, панівне місце посідає корупція, адміністративний та силовий тиск. Усе це ознаки досучасних держав, де не було розділене приватне та публічне, де не відбулося чіткої демаркації між власністю та владою.

Головною рисою сучасних держав стає виокремлення права як головного соціального регулятора. Право в таких державах виконує роль суспільної системи координат, світського набору цінностей, громадянської ідеології, навколо якої і складається конституційна держава. Саме завдяки праву люди не лише отримують свободу, але й стають вільними. Тобто їхня поведінка стає залежною не від держави чи інших громадян, а від спільно створених правил, яких дотримуються всі. Саме за таких умов з'являються сучасні конституції, які стають «біблією» вільних громадян.

Слід зауважити, що право не виникає само по собі та не є подарунком чи привілеєм, воно має чітке джерело. І цим джерелом, крім природних прав людини, у своїй основі є приватна власність та відносини власників. Саме коли людина набуває власності, вона зацікавлена у встановленні однакових для всіх правил гри, тому що стає самостійним суб'єктом, який вступає в різні відносини як з іншими громадянами, так і з державою. У цьому ракурсі найважливішим постає питання гаранта прав власності та арбітра у відносинах власників. Цю функцію в правовій державі на себе бере незалежна судова система.

Якщо подивитися на конституціювання української незалежної держави, то чи відповідає Конституція України державі сучасного типу, назвемо її державою модерну? На жаль, доволі часто можна говорити лише про формально задекларовані права та цілі, які до того ж пролонгуються із «соціалістичних конституцій» минулого. Фундаментом конституцій соціалізму була всеохоплююча роль держави. Конструкція конституційного договору (якщо про такий узагалі можна говорити) виглядала як тотальний державний контроль в обмін на державну опіку. За цих умов індивіди не мають невід'ємних прав, а держава вільно розпоряджається ними, наділяючи їх правами за власним розсудом. Іншими словами, за своєю сутністю конституційний договір формується не навколо прав людини, а навколо прав держави на людину. Цей так званий патерналістський договір в умовах незалежності української держави хоч і видозмінюється, однак усе ж залишається домінуючим. В українському варіанті він (договір) виглядає як обмеження прав в обмін на державні гарантії. В умовах такого осучасненого патерналістського контракту «права» громадян більше тяжіють до комплексу домагань, що оформлюється у вигляді очікувань соціального донорства від держави. Такі права-домагання не мають нічого спільного з правами-

свободами, які лежать в основі сучасного бачення природи суспільного договору. Адже саме він має бути покладений до фундаменту Конституції.

Суть сучасного пострадянського патерналістського контракту полягає в тому, що, з одного боку, дефіцит власності породжує й дефіцит прав, тому громадяни все ще зацікавлені в патерналістських відносинах з державою. Якщо немає гарантій формування та збереження приватної власності, відсутня незалежна судова система, то формується нерозривний вузол влада – власність. Накопичення власності дає необмежену владу: політична влада дає невід’ємне право володіти власністю, а з другого боку – наявність власності забезпечує політичний вплив та владний авторитет. З іншого боку, комплекс влада – власність також робить можновладців зацікавленими в державі, але як інструменті особистого збагачення й гарантій її (власності) збереження. По суті, як у першому, так і в другому випадку мова йде про надконституційні договори, які й виконують роль регуляторів соціальної стабільності. Формальна ж Конституція лише є сучасним атрибутом, модним гаджетом, який виконує супровідні публічні функції.

Якщо мотивом функціонування держави залишається комплекс влада – власність, то Конституція не об’єднує суспільство, а навпаки, роз’єднує його. У результаті маємо розкол на багатих та бідних, на вузький привілейований прошарок та масові малоправні верстви. Оскільки така держава будується на привілеях, вибірковості, виключеннях, рентах, то таку державу стає досить важко трансформувати в сучасну, правову. Утім, нині вже активно руйнується каркас і підвалини цих архаїчних суспільних відносин. Ресурси пострадянської ренти добігають кінця, а суспільство вже в повний голос вимагає прав та справедливості, а не соціальних пільг. Якщо не буде розірвано вузол влада – власність, що активно «мутує» в осучаснені форми збагачення, не буде розділена приватна та публічна сфери, буде важко вийти на укладання нового конституційного договору. Адже це має бути суспільний договір між рівноправними суб’єктами – громадянами, де ані еліти, ані держава не матимуть надконституційного статусу.

Конституція і дуалістична держава

Одним з базових вимірів сучасних конституцій є відносини суспільства і держави, що ґрунтуються на так званому республіканському порядку відправлення влади. Сучасна українська модель влади формується, з одного боку, згідно з формальним конституційним устроєм, а з іншого – на базі позаконституційних, тобто неформальних політичних практик, за якими стоїть владна еліта. Формальний конституційний порядок – це нормативна держава, ось позаконституційні (або псевдоконституційні) практики формують різні гібридні форми політичних режимів. Виникає феномен дуалістичної держави – політичний режим діє в рамках легальних правил, але при цьому сутність такої діяльності доволі часто є протилежною нормативному змісту конституційних установлень. Тобто головні політичні актори діють згідно з власними інтересами, однак мають можливості використання формальних правил з метою легітимації своїх дій.

Прийняття Конституції 1996 р. забезпечило формування системи політичних інститутів держави в її нинішньому вигляді. Однак уже з другого строку президентства Л. Кучми розпочався процес їх підміни неформальним регулюванням владних відносин. Його ознаки – «війна» з парламентом, фабрикація більшості, синтетичні «партії влади», інфантильне громадянське суспільство, спроби внесення змін до Конституції за допомогою референдуму, намагання обрання втретє тощо. Наразі в умовах слабких інститутів виокремлюється арбітр – Президент, який висувається в ядро політичного режиму, стає його архітектором. Саме глава держави бере на себе роль провідника між нормативною державою та адміністративно-управлінською системою та великим бізнесом.

Конституційні зміни 2004 р. (на тлі політичної кризи) мали на меті розв'язати міжелітний конфлікт. Основний парадокс помаранчевого періоду та правління Президента В. Ющенка полягав у тому, що президентська вертикаль була послаблена, а інші конституційні політичні інститути не були посилені. У результаті з'явився певний демократичний хаос, який продукував постійні інституціональні глухі кути та конфлікти. Виходу з них доводилося шукати в тому числі за рахунок інструментів, що виходили за рамки формальних конституційних правил – як приклад, розпуск Верховної Ради у 2007 р.

Запровадження нових конституційних правил 1 січня 2006 р. також не змінило дуалізму держави, а псевдоконституційні практики стали навіть більше домінувати. Усе це сприяло не лише зменшенню довіри до демократії, а заклало подальший реверс у конституційному процесі.

Дуалістична держава за президентства В. Януковича стає ще більш домінантною. З поверненням до Конституції 1996 р. реставруються елементи управлінської вертикалі минулого, відбувається повернення до старої конституційної моделі із зосередженням влади в одному центрі, на одній фігурі – Президенті. Ознаками цього періоду правління в державі стає підкорення парламенту шляхом руйнування засад коаліційності у ВР, відтворення управлінської вертикалі з опорою на силовиків, гіпертрофована роль КС. Усе це дало змогу владі компенсувати слабкі нормативно-формальні інститути та відновити адміністративне керування державою. Відновлення «вертикальної» концентрації влади відкрило й процес встановлення механізмів контролю за бізнесом та суспільством. Відбувається пристосування владних структур та правил під інтереси правлячих кіл, створення так званих нових субститутів в обхід формального конституційного порядку (див. М. Оніщук «Дилеми правової держави», Дзеркало тижня, № 12, 1 квітня 2011р.).

Конституційна модернізація – шлях до Європи

В Україні конституції досі складаються як консенсус еліт з приводу розподілу владних відносин – на відміну від європейських конституцій, де суб'єктом є громадянин, громадянське суспільство, політична нація. Головною метою нового етапу конституціювання має стати дооформлення

сучасного суспільного договору, довстановлення модернової держави. Такий конституціоналізм іноді називають класичним або європейським. Саме тому Конституцію та процес конституційного оновлення треба розглядати лише в контексті реального конституціоналізму, тобто ліквідації прірви між нормативною державою та реальними практиками, підкорення політичного класу не лише нормам, а й самій сутності громадянської держави.

Для цього конституційний процес має бути зосереджений на роботі в кількох важливих напрямках.

Перший напрям – закріплення та забезпечення гарантій реалізації громадянських прав разом із правами політичними. Ідеться, зокрема, про:

- особисту свободу та недоторканність кожної окремої людини;
- захист права приватної власності;
- рівність усіх громадян перед законом;
- право кожного громадянина на свободу слова та вільного висловлювання;
- право на створення будь-яких об'єднань, що не підривають конституційний порядок;
- право на доступ до публічної інформації;
- право на справедливий суд, тобто захист своїх прав у легальний спосіб.

Другий напрям – ліквідація дуалізму держави, розриву між нормативним конституційним порядком і реальною моделлю відправлення влади. Головною метою в цьому напрямі має стати інституціональний поділ влад на автономні гілки, що забезпечують стримування та противаги, створення запобіжників проти виокремлення окремого органу як домінуючого. Зважаючи на те, що в Україні Президент завжди тяжів до головування над іншими інститутами, мінімізувати цей синдром потрібно через звернення до моделей парламентського правління. Саме парламентаризація владних відносин може нівелювати різні гібридні пострадянські управлінські вертикалі та примусити політичні еліти та інститути до вироблення ефективних горизонтальних конфігурацій, по своїй суті договірних взаємовідносин. Тим більше, що президентські чи змішані форми правління в Україні себе не виправдали – жоден президентський режим не виявився ефективним.

Третій напрям – дооформлення правової системи та судоустрою. У цьому напрямі за останній час виконано чимало роботи. Прийнято важливі закони про судоустрій та статус суддів, новий Кримінально-процесуальний кодекс, що за нормативним духом відповідають європейським стандартам. Утім, усе це поки що не вивело правову систему з довготривалої кризи. Відсутність довіри до правоохоронних органів та судів залишається і буде ще залишатися перепорою для ефективного правосуддя. Недовіра до правової системи пов'язана насамперед з тотальним дефіцитом справедливості в ній. Парадокс, але правова система, у фундамент якої закладається justice – справедливість, працює наперекір власній природі. виправити ситуацію лише прийняттям окремих законодавчих актів буде доволі складно. Хоча

ресурс нормативно-конституційних змін, насамперед щодо розширення впливу народу на процес правосуддя та примусу до справедливості, тут далеко не вичерпаний. Ідеться також про:

- запровадження конституційних гарантій суду присяжних як окремого «суду факту»;
- введення виборчих мирових суддів;
- підняття вікового цензу на посаду судді до 29 років;
- відмову від призначення суддів уперше на п'ятирічний термін;
- зміну порядку формування та складу Вищої ради юстиції (з метою мінімізації участі в її роботі осіб, що представляють політичні інститути);
- виведення кримінальної юстиції із сфери політичного впливу.

При цьому потрібні зміни не тільки на законодавчому рівні, а й ментальної матерії – розширення сфери правової культури та ліквідації правового нігілізму, а головне – кристалізації та демонстрації реальної, а не декларованої політичної волі до неухильного й однакового застосування закону, утвердження верховенства права.

Четвертий напрям – дооформлення економічної системи, формування масового прошарку власників. За сучасних умов ведення бізнесу, коли правова система через зарегульованість дає мало свободи і гарантій, але багато нагляду, підприємці вимушені вибудовувати рентні схеми взаємовідносин з різними владними структурами. Економічна діяльність поза цих схем ризикує обернутися кримінальним переслідуванням. Усе це блокує встановлення цивілізованих економічних відносин, знижує довіру суспільства до бізнесу, а бізнесу до держави. Економічна система, де бізнес залишається заручником «у лапах» бюрократичних та силових органів, не може бути ефективною.

П'ятий напрям – розширення прав, компетенції та важелів впливу представницьких органів влади. Реформована Верховна Рада (Національні збори) повинна мати більше впливу на діяльність органів виконавчої влади та, насамперед, уряду. Це передбачає, щонайменше, перехід до двопалатності та консигнатури, істотного звуження повноважень (якщо не ліквідації) інституту президентства.

Діяльність представницьких органів, місцевих громад, громадянського суспільства в цілому має стати опорою для конституціювання реально працюючих інститутів, формування сучасного суспільного договору. Новий конституційний процес з урахуванням нинішніх соціальних реалій, розвитку сучасних комунікаційних технологій (електронна демократія, краудсорсинг тощо) не може відбуватися лише на рівні еліт, проходити у владних кабінетах. Сучасну Конституцію громадян має формувати громадянське суспільство, а її моделі обговорюватися на національних круглих столах тощо, із забезпеченням панівної ролі в її прийнятті українського парламенту.

І саме публічна сфера та громадянське суспільство становлять той фундамент, який залишається джерелом для конституційного оновлення.

Загальним імперативом нового етапу конституціювання має стати відхід від Конституції стабілізації і стабільності та перехід до Конституції розвитку та прогресу. Якщо Конституція закріплює оформлення суспільного договору та встановлює державу, то головним суб'єктом цього процесу має бути не владна еліта, а громадяни. Саме громадяни мають як прокласти широкий шлях до сучасної європейської держави, побудованої на свободі, праві та справедливості, так і бути головними її дійовими особами.

Новини Конституційної Асамблеї

1 жовтня Президент В. Янукович підписав Указ № 566/2012 «Про зміни у складі Конституційної Асамблеї», відповідно до якого до складу Конституційної Асамблеї уведено Фурсенка Миколу Івановича – голову Всеукраїнської асоціації сільських та селищних рад, і виведено з її складу Д. Котляра. Указ розміщений на офіційному веб-сайті Президента (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<http://www.president.gov.ua/documents/15057.html>). – 2012. – 1.10).

4 жовтня 2012 р. відбулося засідання координаційного бюро Конституційної Асамблеї. Членами координаційного бюро були підбиті короткі підсумки щодо організації підготовки й проведення другого пленарного засідання Конституційної Асамблеї. Розглянуто питання ефективних форм організації діяльності Конституційної Асамблеї, координаційного бюро й комісій Конституційної Асамблеї.

Розглянуто також пропозиції окремих членів Конституційної Асамблеї щодо деяких аспектів методологічної організації роботи Конституційної Асамблеї та її комісій, а також пропозиції щодо плану роботи. За наслідками обговорення було прийнято рішення направити ці пропозиції до відповідних комісій Конституційної Асамблеї (*Конституційна Асамблея* (<http://cau.in.ua/?p=420>). – 2012. – 4.10).

Додаток

Український Президент В. Янукович виступає за зміни до Основного закону, які повинні, за його дорученням, розробити Конституційна Асамблея. Цей дорадчий президентський орган був створений ще навесні цього року, але зібратися спромігся лише двічі.

Члени Асамблеї повинні виробити концепцію конституційної реформи, яку В. Янукович має намір втілити в життя. Проект закону про внесення змін до Конституції України члени Конституційної Асамблеї мають подати Президентові не пізніше початку 2014 р., запевнив голова Асамблеї, перший український Президент Л. Кравчук.

Член Конституційної Асамблеї І. Коліушко висловив занепокоєння, що науковців та експертів, яких запросили до цього дорадчого органу, влада хоче використати, аби просувати «зручні» Президенту зміни до Основного закону, створивши таким чином ілюзію громадського обговорення. «Поки що важко впевнено відповісти, чи так це чи ні.

Мало часу минуло і засідань. Але така загроза існує. Якщо така практика триватиме, то це вказуватиме на те, що Конституційну Асамблею просто використовуватимуть», – заявив Deutsche Welle І. Коліушко.

Однак, вірячи в те, що Асамблея може насправді ініціювати якісь корисні зміни до української Конституції, він розробив концептуальний алгоритм роботи цього дорадчого органу. Також І. Коліушко підготував власні пропозиції щодо змін до Основного закону України. «Треба було б спочатку підготувати глобальну доповідь про те, що треба змінювати, а потім це змінювати», – вважає І. Коліушко.

На його думку, передусім у Конституції потрібно змінити підходи до організації місцевого самоврядування й територіально устрою, аби запобігти надмірній централізації влади в одних руках. «Але якщо ці проблеми не будуть у полі зору Конституційної Асамблеї, то там, принаймні мені, немає чого робити», – наголошує експерт. Свої пропозиції він передав у Секретаріат Асамблеї, однак допоки результатів немає.

На думку колишнього члена КА **Д. Котляра**, який представляв інтереси громадського партнерства «Новий громадянин», більшість членів Конституційної Асамблеї певною мірою залежні від держави, оскільки працюють у державних наукових установах та ВНЗ, тож одноставно проголосують... за все, що їм спустять згори».

С. Гавриш, який за президентства В. Ющенка готував зміни до Конституції, теж переконаний, що Основний закон мають писати люди, опозиційно налаштовані до влади. «А так працюватиме ця Конституційна Асамблея у сервільному стилі, коли обов'язково потрібно догодити патрону», – упевнений С. Гавриш.

Однак радник Президента, **секретар Конституційної Асамблеї М. Ставнійчук** підкреслює, що до складу Конституційної Асамблеї сьогодні входить 95 осіб, рекомендованих за результатами публічних обговорень, і що створено паритетні умови представництва всіх політичних сил. «На жаль, досі залишаються невикористаними квоти п'яти кандидатур від окремих політичних сил», – зазначила М. Ставнійчук.

Як відомо, опозиція ігнорує Конституційну Асамблею, оскільки вважає її неконституційною. Водночас Президент В. Янукович очікує, що після виборів Верховної Ради до роботи Конституційної Асамблеї таки приєднаються представники опозиції. Утім, експерти не впевнені, що опозиція погодиться «працювати на Президента». Вони вважають, що Конституційна Асамблея від самого початку залежна від президентської адміністрації. «Оскільки це суто його консультативна інституція, то Президент може і не погодити ініціативи свого дорадчого органу», – прогнозує Д. Котляр.

С. Гавриш переконаний, що Конституційна Асамблея – «це орган лише політичного прикриття конституційного процесу, аби відволікти увагу від нинішньої ситуації», – вважає С. Гавриш. Він упевнений, що В. Янукович створив Конституційну Асамблею, аби виграти час для визначення ключового для нього аспекту: якою буде в Україні форма правління – суто президентська чи президентсько-парламентська (*Українська служба Deutsche Welle (<http://www.dw.de>). – 2012. – 5.10*).

Аналітичний ракурс

Н. Тарасенко, влас. кор. СІАЗ

Засідання Конституційної Асамблеї: основні рішення й дискусії

21 вересня 2012 р. в приміщенні Київського національного університету імені Тараса Шевченка відбулося пленарне засідання Конституційної Асамблеї. Воно стало другим в історії роботи цього органу, створеного

Президентом для підготовки законопроекту про внесення змін до Конституції. Його відкрив голова Конституційної Асамблеї Л. Кравчук, експрезидент України. «Усі сім комітетів провели свої пленарні засідання, було проведено декілька засідань координаційного бюро й затверджено плани роботи на друге півріччя 2012 р.», – зазначив він.

За його словами, 37 членів Національної академії правових наук і 18 учених Інституту держави і права виявили бажання бути експертами Асамблеї. Офіс Ради Європи в Києві запропонував трьох фахівців, серед яких професор із Сорбонни, експерт Єврокомісії і радник президента Польщі.

Л. Кравчук також повідомив, що президент Єврокомісії Ж. М. Баррозу звернувся до Президента В. Януковича з підтримкою Асамблеї та «запропонував для більшої прозорості інтернет-трансляцію». Тож засідання відбувалося в режимі онлайн, користувачі мережі Інтернет мали можливість в інтерактивному режимі коментувати виступи доповідачів, ставити питання, слідкувати за перебігом дискусії.

За словами секретаря Конституційної Асамблеї, радника Президента України, керівника Головного управління з питань конституційно-правової модернізації М. Ставнійчук, у подальшому планується розширити можливості інтерактивного спілкування в рамках сайту Конституційної Асамблеї, зокрема через створення віртуального дискусійного форуму, відкритих онлайн-лекцій, упровадження інших комунікативних платформ.

Важливим кроком у цьому напрямі стало підписання 20 вересня Угоди про співробітництво між Конституційною Асамблеєю й Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського НАН України. Голова Конституційної Асамблеї Л. Кравчук і генеральний директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського академік О. Онищенко засвідчили намір спільними зусиллями сприяти утвердженню й розвитку національної конституційної традиції, а також якісному вдосконаленню чинної Конституції України. Секретар Конституційної Асамблеї М. Ставнійчук зазначила, що підписання цієї Угоди є надзвичайно важливим моментом співпраці організацій і висловила подяку НБУВ за інформаційну підтримку й супровід діяльності Асамблеї.

Інформаційний супровід діяльності Конституційної Асамблеї України покликана забезпечити Бібліотека «Конституційна Асамблея» – інформаційний ресурс, створений з метою забезпечення, сприяння утвердженню й розвитку національної конституційної традиції, якісному вдосконаленню чинної Конституції України й орієнтований на задоволення інформаційно-аналітичних запитів органів державної влади, громадських організацій, наукових працівників, експертів і громадян у сфері конституційного процесу.

Інформаційні матеріали Бібліотеки «Конституційна Асамблея» відображають:

- конституційне законодавство України й зарубіжних країн;
- конституційний процес в Україні й зарубіжних країнах;
- конституційне право України;

- діяльність Конституційної Асамблеї України;
- діяльність органів державної влади, політичних партій, громадських організацій, наукового й експертного середовища та осіб, які так чи інакше пов'язані з реалізацією ідеї реформування Конституції України.

Бібліотека «Конституційна Асамблея» сприяє:

- акумуляції інформаційних матеріалів і створенню необхідних умов для користування ними;

- науковому опрацюванню документів і створенню науково-довідкового й довідково-пошукового апарату;

- формуванню системи електронних інформаційних ресурсів, зокрема повнотекстової, бібліографічної і фактографічної бази даних «Конституції країн світу», «Конституційні традиції України» та ін.;

- інформуванню про систему електронних інформаційних ресурсів органів державної влади в Україні;

- запровадженню матеріалів у науковий, освітній, культурний обіг.

Функціонування Бібліотеки «Конституційна Асамблея» забезпечується шляхом координації роботи структурних підрозділів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України – Національної юридичної бібліотеки (НЮБ), Фонду Президентів України, Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ), Відділу довідково-бібліографічного обслуговування.

На пленарному засіданні учасники Конституційної Асамблеї розглянули питання реформування місцевого самоврядування й територіальної організації влади в Україні. На засіданні виступили з доповідями секретар Конституційної Асамблеї, радник Президента України, керівник Головного управління з питань конституційно-правової модернізації АПУ М. Ставнійчук щодо Концепції реформи місцевого самоврядування й територіальної організації влади в Україні; голова Комісії з питань адміністративно-територіального устрою й місцевого самоврядування Конституційної Асамблеї С. Серьогіна щодо напрямів удосконалення конституційного регулювання системно-структурної організації місцевого самоврядування в Україні.

Як зазначила секретар Конституційної Асамблеї, існуюча в Україні система місцевого самоврядування не задовольняє потреби суспільства, правове регулювання й практики місцевого самоврядування не відповідають Європейській хартії місцевого самоврядування, а функціонування місцевого самоврядування в більшості територіальних громад не забезпечує створення й підтримки сприятливого життєвого середовища.

За словами М. Ставнійчук, нині сформувався громадський консенсус щодо необхідності проведення реформи місцевого самоврядування і визначено її загальну модель, а також існує політична воля до вирішення цього питання на державному рівні. Запропонований проект Концепції реформи місцевого самоврядування й територіальної організації влади є спільним напрацюванням Адміністрації Президента України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва і житлово-комунального господарства,

асоціацій органів місцевого самоврядування, кращих вітчизняних фахівців з питань місцевого самоврядування, експертів Ради Європи.

Серед завдань майбутньої реформи визначено забезпечення доступності та якості публічних послуг. Крім того, передбачається визначити обґрунтовану територіальну основу для діяльності органів місцевого самоврядування й органів виконавчої влади, здатної забезпечити доступність і якість публічних послуг, що надаються цими органами; створення належних матеріальних, фінансових й організаційних умов для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування власних (самоврядних) і делегованих повноважень, зазначила секретар Конституційної Асамблеї. Вона наголосила, що базовим елементом майбутньої реформи є максимальне залучення громади до ухвалення управлінських рішень, сприяння розвитку форм демократії участі на місцях. За словами М. Ставнійчук, пріоритет має бути надано територіальним громадам і територіальному самоврядуванню над регіональним самоуправлінням. Ідеться про забезпечення повсюдності місцевого самоврядування, формування й забезпечення діяльності територіальних громад, їх органів місцевого самоврядування, головним завданням яких має стати створення повноцінного життєвого середовища й поліпшення забезпечення потреб людей, оперативне та якісне надання їм базових публічних послуг; поліпшення умов сталого розвитку відповідних територій; ефективніше використання бюджетних коштів та інших ресурсів. Самій реформі мають передувати ґрунтовний науковий і професійний аналіз, щоб визначити основні напрями діяльності й комплекс відповідних заходів.

Дискусію серед присутніх викликало питання щодо затвердження урядового законопроекту про внесення змін в Основний закон, що розширює повноваження Рахункової палати (РП). У запропонованому урядом законопроекті, зокрема, пропонується внести зміни до ст. 98 Конституції, згідно з якою РП має право контролю лише за використанням державних коштів, у Кабміні ж запропонували надати їй також право контролю за дохідною частиною бюджету.

Мотиви термінового схвалення законопроекту вказані в листі першого віце-прем'єра В. Хорошковського Президенту В. Януковичу. В. Хорошковський повідомив главі держави, що законопроект необхідно прийняти «з метою інтеграції України в європейські структури». Посилення РП є вимогою Єврокомісії, і в Кабміні сподіваються, що конституційний процес, який стартував, дасть змогу розблокувати фінансування Євросоюзом ряду програм загальною вартістю 777 млн євро.

Звернення В. Хорошковського надійшло й до Конституційної Асамблеї. Перший віце-прем'єр зазначив, що сьогодні виникла необхідність внесення змін до ст. 98 Основного закону, яка закріплює повноваження Рахункової палати щодо контролю від імені Верховної Ради за використанням коштів державного бюджету. Дохідна частина бюджету, що є невід'ємною складовою бюджетного процесу, залишається поза їх контролем. Водночас Бюджетний кодекс передбачає необхідність здійснення відповідними органами виконавчої влади контролю за дотриманням бюджетного

законодавства на всіх стадіях бюджетного процесу, зокрема за надходженням коштів до бюджету. При цьому єдиного органу, який здійснює контроль за надходженням коштів, Конституція та закони України не передбачають.

Дехто з присутніх на засіданні висловив думку, що питання щодо затвердження урядового законопроекту розглядати недоцільно, адже Конституційна Асамблея спочатку повинна підготувати концепцію внесення змін до Конституції, а не розглядати окремі пропозиції щодо внесення змін до окремих статей. Зокрема, один з авторів чинного Основного закону, народний депутат другого й шостого скликань В. Мусіяка, заявив, що «має бути єдиний документ про внесення змін до Конституції. Ми що можемо вносити зміни до Конституції шматками? Нам через годину запропонують внести зміни про правосуддя. Конституційна Асамблея цим має займатися? Я відмовляюся голосувати за такий порядок денний», – підкреслив він.

В. Мусіяку підтримали экс-суддя Конституційного Суду М. Козюба й лідер соціалістів О. Мороз. «Важливо починати роботу з утвердження концепції. Щоб знати, куди ми йдемо», – сказав останній. У відповідь секретар Конституційної Асамблеї М. Ставнічук зазначила, що Асамблея не виходить за межі своїх повноважень і може паралельно розробляти і концепцію, і законопроекти.

Крім того, В. Мусіяка звернув увагу на той факт, що Конституційна Асамблея має розробляти системні зміни до Конституції сама – без втручання влади – і подавати їх Президенту. «Ми повинні самі розробляти зміни до Конституції, а нам дають готовий проект», – наголосив член Конституційної Асамблеї.

«Це не єдиний стандарт бюджетного контролю в Європі. Чому ми повинні зупинитися на ньому?» – доповнив його М. Козюба. «Питання не про функції Рахункової палати, а про функції Асамблеї. Яке відношення має Конституційна Асамблея до запропонованого проекту? Він правильний, хороший, але це не наша робота. Я пропоную зняти його з обговорення», – підсумував науковий консультант Центру ім. Разумкова М. Мельник.

«Основним завданням Рахункової палати, як органу парламенту, є контроль за використанням і виконанням Держбюджету. Ідеться про посилення представницького парламентського контролю за фінансово-господарською діяльністю уряду, який, з одного боку, забезпечує через стягнення податків наповнення держбюджету, а з іншого – забезпечує його виконання. На засіданні Асамблеї немає дискусії з приводу того, що це доцільно. Суперечка виникла через те, чи є це пріоритетом Конституційної Асамблеї. Чи може вона приймати це рішення, не ухваливши концепцію комплексних змін до Конституції», – сказав экс-міністр юстиції М. Оніщук. Він зазначив, що питання щодо контролю парламенту над тим, як Кабмін виконує бюджет, не є принциповим. «Чи підтримає зараз Асамблея цю пропозицію, чи ні – все одно треба розуміти, що суб'єктами конституційної законодавчої ініціативи є лише Президент або 150 народних депутатів. І рішення Конституційної Асамблеї носить рекомендаційний характер для глави держави», – додав він.

Утім, за підсумками двогодинної дискусії, узявши до уваги те, що практика поширення повноважень незалежного органу фінансового контролю на бюджетні надходження, яким в Україні є Рахункова палата, відповідає міжнародним стандартам у цій сфері, і врахувавши, що виконання Держбюджету є цілісним процесом, повноцінний контроль за яким має складатися з контролю як за надходженням, так і за використанням бюджетних коштів, Конституційна Асамблея вирішила підтримати пропозицію про необхідність внесення змін до ст. 98 Конституції України.

Було погоджено нову редакцію ст. 98 Основного закону, у якій зазначено, що «контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до державного бюджету України та їх використанням здійснює Рахункова палата».

Також Конституційною Асамблеєю було прийнято рішення запропонувати Президентові України В. Януковичу розглянути й подати проект закону України «Про внесення змін до ст. 98 Конституції України» до Верховної Ради.

Після затвердження урядового законопроекту Конституційна Асамблея продовжила роботу над своїм варіантом тексту Основного закону. Члени Конституційної Асамблеї наголосили на необхідності передбачити в законопроекті можливість інтеграції України в Євросоюз. «Інтеграційні прагнення України повинні бути зафіксовані в першому розділі Конституції», – пояснив академік Національної академії правових наук О. Скрипнюк.

Також на другому пленарному засіданні Конституційної Асамблеї обговорювалися питання про регламент органу й план його роботи на вересень – грудень цього року.

Рішення Конституційної Асамблеї про підтримку урядового законопроекту щодо зміни повноважень Рахункової палати привернуло увагу експертів. Як зазначив директор Національного інституту стратегічних досліджень А. Єрмолаєв, тривалий час вирішення цього питання було передумовою ЄС для завершення переговорів про надання Україні макрофінансової допомоги. За його словами, Єврокомісія підкреслювала необхідність такого врегулювання в контексті реформування національної системи державних фінансів як передумови для розблокування коштів секторальної бюджетної підтримки ЄС Україні (це 167 млн євро у 2012 р.), а також укладення нових відповідних угод.

Слід зауважити, що увесь час з моменту прийняття Конституції України та, відповідно, запровадження зазначеного незалежного органу – Рахункової палати – неодноразово робилися спроби розширити її повноваження. Адже за змістом ст. 98 Конституції України дохідна частина Державного бюджету України тривалий час залишалася поза парламентським контролем, що проводиться Рахунковою палатою.

Водночас деякі експерти скептично оцінюють ефективність стратегії влади в питанні зміни повноважень РП. «Для боротьби з корупцією й підвищення ефективності використання бюджету треба не змінювати повноваження Рахункової палати, а найперше приводити до вимог

Євросоюзу закон про державні закупівлі», – заявив один із членів Конституційної Асамблеї, голова ради Лабораторії законодавчих ініціатив І. Когут. Вочевидь він мав на увазі підписання В. Януковичем змін до закону про держзакупівлі, які вивели з тендерного регулювання закупівлі держпідприємств, що становили раніше велику частину тендерів. Європейська комісія висловила занепокоєння ухваленим в Україні законом, що виводить з-під контролю громадськості значну частину державних закупівель. Там зазначили, що зміни в порядку державних закупівель не відповідають майбутній Угоді про асоціацію з Європейським Союзом і міжнародним принципам.

Питання з боку експертів виникають і стосовно процедури прийняття рішень Конституційною Асамблеєю. Так, член Асамблеї, голова Центру політико-правових реформ І. Коліушко, коментуючи розгляд на останньому засіданні законопроекту про зміни повноважень Рахункової палати, розробленого урядом без участі членів Асамблеї, не відкидає загрози перетворення Конституційної Асамблеї в своєрідного «хлопчика за викликом». За його словами, «у багатьох колег закралися подібні сумніви». «Але мені здається, що на цьому прикладі ще не можна робити остаточних висновків. Це могло бути збігом деяких обставин і помилковим рішенням. Погоджуся, що цей законопроект схвалювати не можна було, треба було просто взяти це питання до уваги і використовувати в роботі над концепцією конституційної реформи. Якщо в Президента є необхідність прямо зараз внести зміни до Конституції, то він міг внести цей законопроект без будь-якого розгляду на Конституційній Асамблеї», – вважає І. Коліушко.

Нещодавно стало відомо, що в Адміністрації Президента розроблено законопроект про зміни ст. 131 Конституції щодо складу Вищої ради юстиції. Його також планують запропонувати для схвалення Конституційній Асамблеї. Відповідно до проекту, до складу Вищої ради юстиції (ВРЮ), яка складається з 20 членів, входитимуть переважно судді (14 осіб). Зокрема, 11 членів обиратимуться з'їздом суддів, ще три – голови Верховного й Конституційного судів, а також голова Ради суддів – входитимуть до складу ВРЮ за посадою.

Крім того, до ради входитиме лише один представник органів прокуратури – Генеральний прокурор. Документ також передбачає залучення до складу ВРЮ уповноваженого Верховної Ради з прав людини. При цьому з її складу буде виведено міністра юстиції. Ще по два члени ради призначатиме з'їзд представників вищих юридичних навчальних закладів і наукових установ, а також з'їзд адвокатів.

Ініціативу про збільшення квоти суддів у Вищій раді юстиції експерти оцінюють позитивно, проте наголошують на необхідності проводити ці зміни системно.

У профільному парламентському комітеті запропоновані зміни вважають доцільними. «Згідно з чинною Конституцією, склад Вищої ради юстиції формують три гілки влади, і очевидно, що суддів там замало. Тому європейська спільнота рекомендує нам реорганізувати порядок формування

ВРЮ», – вважає В. Колесніченко, голова підкомітету з питань звільнення суддів і реагування на порушення законодавства у сфері правосуддя. За його словами, реформування ради відбувається в рамках другого етапу судової реформи. «Верховна Рада й Президент будуть відсторонені від формування ВРЮ, ця функція перейде до з'їздів суддів і юридичної спільноти», – стверджує В. Колесніченко.

За словами І. Коліушка, тема реформи місцевого самоврядування й судової реформи завжди називалася пріоритетом внесення змін до Конституції. Але головним є не те, які питання розглядаються й ким вони ініційовані, а як приймаються рішення в Конституційній Асамблеї щодо них. «Якщо Асамблея розглядатиме ці питання коректно, даватиме оцінку ситуації, виявлятиме проблему, шукатиме альтернативні рішення, а потім їх прийматиме, тоді все нормально. У такій ситуації можна виділяти окремі питання із загального масиву проблем конституційного реформування. Якщо ж будуть і далі вносити готовий проект і відразу ж приймати рішення про направлення документа Президенту для внесення в парламент, то така Конституційна Асамблея нікому не потрібна», – переконаний експерт.

І. Коліушко не виключає також, що Конституційній Асамблеї можуть «спустити зверху» готовий проект усіх змін і запропонують лише схвалити його. «Підозра є. Але поки немає підстав казати, що саме так все й станеться. Занадто мало часу пройшло», – констатує він.

Тим часом Президент України В. Янукович, виступаючи на пленарному засіданні 67-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку, заявив, що Україна враховуватиме кращий досвід європейських країн у процесі реформ щодо встановлення верховенства права.

Він зазначив, що центром міжнародних зусиль зі зміцнення верховенства права повинна залишатися Організація Об'єднаних Націй. Водночас, за його словами, важливе значення в цій сфері мають відповідні регіональні організації. «Для України це Рада Європи, зокрема її Венеціанська комісія, тісна взаємодія з якою допомагає нам неухильно рухатися шляхом реформ у сфері верховенства права й таким чином реалізовувати наші євроінтеграційні устремління», – сказав В. Янукович.

За словами Президента України, цьому процесу сприяє робота Конституційної Асамблеї. «Під час конституційного будівництва ми вивчаємо й будемо враховувати кращий досвід інших країн», – підсумував Президент.

Тенденции развития современного бикамерализма в мире

«За последнюю треть XX ст. количество вторых палат в общенациональных собраниях возросло с 45 до 67. Еще примерно дюжина стран находится на различных этапах перехода от монокамеральной к бикамеральной системе. Двухпалатные парламенты действуют во всех

крупнейших государствах мира (кроме Китая). По этой модели построены законодательные собрания государств-лидеров мировой экономики. Двухпалатные парламенты имеются во всех 24 современных федерациях (в т. ч. в таких крупнейших странах мира, как Индия, США, Россия, Бразилия, Нигерия, Германия, Австралия) и в четырех десятках унитарных государств.

Из 87 стран (без учета микросоциальных), в которых сегодня функционируют однопалатные парламенты, 62 (70 %) относятся к третьему миру и в основном обрели независимость в 1960-е годы (очевидно, мода не обошла стороной такую деликатную и серьезную сферу, как конституционное конструирование). Из крупных государств (с населением не менее 50 млн человек) однопалатные парламенты имеют только названный выше Китай, а также Индонезия, Пакистан, Южная Корея, Турция и Украина». Таким образом, бикамерализм является одной из ведущих тенденций развития парламентаризма в современном мире (*Ачкасов В., Куликов В. Сравнительный анализ современного бикамерализма // ПОЛИТЭКС. – 2005. – № 3*).

При сравнительном и критическом анализе конституций становится очевидным, что развитие парламентских учреждений идет различными путями. Так, в Новой Зеландии в 1950 г., в Дании в 1953 г., в Швеции в 1970 г., в Исландии в 1991 г. верхняя палата была упразднена.

В то время как после так называемой «политической смены курса» в Центральной и Восточной Европе посткоммунистические страны Польша (ст. 95 Конституции Польши), Румыния (ст. 58 Конституции Румынии), Чехия (п. 2 ст. 15 Конституции Чехии), Россия (ст. 95 Конституции России) и Беларусь (ст. 90 Конституции Беларуси) сделали выбор в пользу двухпалатной парламентской системы, Венгрия (§ 19 Конституции Венгрии), Болгария (ст. 62 Конституции Болгарии) и Украина (ст. 75 Конституции Украины) высказались за однопалатный парламент (*Шамбек Г. К вопросу о значении двухпалатной парламентской системы // Конституционное право: восточноевропейское обозрение. – 2003. – № 1*).

Анализ современного состояния бикамерализма в Европе свидетельствует о естественной ее модернизации при достаточно высоком уровне преимущества форм и функций. В 2000 г. двухпалатные парламенты действовали в 19 странах с общим населением более 600 млн человек. В числе этих стран все крупные государства континента: Россия, Германия, Великобритания, Франция, Италия, Испания, Польша, Югославия, Румыния (в Украине переход к двухпалатной системе намечен в ближайшее время), причем как федерации (Россия, Германия, Австрия), так и унитарные государства (Франция, Польша, Румыния, Италия, Чехия и др.), как «старые», так и «новые» демократии. Однопалатные же парламенты действуют в 15 странах, крупнейшие из которых – Греция, Португалия и Венгрия. Это означает, что для современной Европы однопалатный парламент – явление если и не редкое, то, во всяком случае, нетипичное и ограниченное кругом мелких и средних государств (*Булаков О. К вопросу о бикамеральной системе парламентов // Правоведение. – 2003. – № 4*).

Бикамерализм в федеративных, унитарных и регионалистских государствах

Анализ многовековой истории парламентов показывает, что их структура имеет много сходных черт, поскольку в процессе развития подвержена одинаковым воздействиям. Структуру парламентов, то есть наличие одной, двух или трех палат, определяют форма государственного устройства, политический режим и национальные традиции.

По Конституции Югославии 1974 г. скупщины республик и автономных краев имели трехпалатную структуру; Конституция ЮАР 1983 г. также предусматривала существование трехпалатного парламента. Только в четырех федеративных государствах (Танзания, Сент-Китс и Невис, Федеративные Штаты Микронезии, Коморские Острова) существуют однопалатные парламенты.

Наличие двухпалатного парламента оправданно в федеративном государстве, когда одна палата формируется на основе представительства всего населения государства, а в другой представлены отдельные субъекты федерации. В силу этого каждый субъект федерации представлен равным количеством членов второй палаты.

Функция второй палаты в двухпалатных парламентах заключается в том, что в федеративных государствах они представляют интересы территориальных единиц. Сегодня бикамерализм присущ всем федеративным государствам, и встречается в унитарных государствах с развитой территориальной автономией (Франция, Италия, Испания). В демократических политических режимах, основанных на принципе разделения властей, две палаты взаимно ограничивают друг друга, находясь в системе сдержек и противовесов; в странах с многовековой историей парламентов вторая палата представляет интересы сословий, корпораций, духовенства.

В унитарных государствах верхняя палата традиционно замедляет прогрессивные преобразования и формируется менее демократичным путем, чем нижняя (членство в палате передается по наследству, либо путем назначения и т. п.). В государствах, где и верхняя, и нижняя палаты формируются целиком или в основном путем выборов, теряется целесообразность существования верхней палаты. Не случайно в Новой Зеландии, Дании, Швеции после Второй мировой войны они были упразднены.

В некоторых государствах сохранение второй палаты – дань традиции, в других же – она только препятствует необходимым преобразованиям, замедляя развитие этих стран. Иногда в унитарных государствах вторая палата формируется как орган представительства территориальных коллективов, проживающих в пределах административно-территориальных единиц (Франция, Италия, Испания). Этим объясняется необходимость сохранения верхних палат парламентов в таких государствах. В регионалистских государствах, которые рассматриваются как промежуточная

форма между унитарным и федеративным государством, такое «заимствование опыта» федерации до определенной степени оправданно. Однако в целом для унитарных государств копирование в структуре парламентов черт, присущих федерациям, едва ли органично. Субъекты федерации представляют собой государственные образования в сложносоставном государстве, в силу чего они обладают специфическим статусом и нуждаются в специальном представительстве в федеральном парламенте, тогда как административно-территориальные единицы в унитарном государстве отнюдь не обладают признаками государственных образований (*Булаков О. К вопросу о бикамеральной системе парламентов // Правоведение. – 2003. – № 4*); *Маклаков В. Парламенты стран-членов Европейского Союза. – М.: Российская академия наук, 1994*).

Преимущества и недостатки двухпалатной системы

Основные преимущества двухпалатной системы заключаются в следующем:

- обе палаты взаимно сдерживают друг друга в сфере власти;
- двухпалатный парламент более эффективно сдерживает исполнительную власть;
- двухпалатный парламент обеспечивает более широкое представительство избирателей, особенно в многонациональных странах (например, в России);
- наличие второй палаты обеспечивает более тщательную проработку законопроектов;
- вторая палата выступает в качестве гаранта конституции, поскольку удлиняются сроки прохождения спорных законопроектов, что дает дополнительное время для рассмотрения законопроекта и его общественного обсуждения.

Однако у двухпалатной парламентской системы существуют и недостатки: однопалатный парламент работает более эффективно, поскольку наличие второй палаты может излишне усложнять и затруднять законодательный процесс;

Недостатки двухпалатной системы:

- вторая палата нередко выступает как тормоз на пути демократии, особенно когда ее члены не избираются или же избираются посредством непрямых выборов;
- в самой двухпалатной системе заложена возможность возникновения конфликтов в структурах власти;
- двухпалатный парламент может сужать доступ к процессу определения политики, так как окончательная выработка законодательных актов находится в руках объединенных комитетов;
- вторая палата обеспечивает консерватизм в политике, поскольку она поддерживает существующие конституционные устройства и иногда отражает интересы лишь правящей элиты (*Булаков, О. Н. К вопросу о бикамеральной системе парламентов // Правоведение. – 2003. – № 4*).

Бикамерализм как форма разделения властей внутри законодательной системы

Бикамерализм является важной формой разделения властей не на уровне законодательной, исполнительной и судебной, а внутри самой законодательной системы.

Проблематичным это становится тогда, когда при двухпалатной системе в обеих палатах действуют одни и те же партийно-политические силы, как это имеет место в случае с представительством земель (или другой формой верхней палаты) наряду с народным представительством. В подобном случае влияние других политических партий сводится к нулю и возникает партийная государственность в ущерб федеративности, вследствие чего утрачивается эффективность разделения властей и контроль. Господство партии подавляет демократическое содержание конституции и политической системы за счет ущемления федерализма.

Политические партии в демократическом обществе с наличием плюрализма мнений, будь то монархия или республика, являются безусловной необходимостью для представления воли народа. В конституционной демократической системе они располагают большими возможностями, которые в свою очередь, должны быть ограничены. Это касается, в первую очередь, федеративного государства, в котором организация, институционализация и представительство народа происходит на различных уровнях, а именно на уровнях общин, земель и федерации.

Так как верхняя палата представляет собой часть конституционного демократического порядка и политической системы, то оценивать ее следует во взаимосвязи с другими парламентскими учреждениями и факторами политической жизни. С этой точки зрения видно, что если коалиционное соглашение между партиями касается не только (формирования) правительства, но и парламента (не только нижней, но верхней палаты), то значение верхней палаты на период действия коалиции падает. Если коалиционный пакт затрагивает как законотворчество, так и контроль правительства, то значение верхней палаты возрастает. Что, однако, препятствует разделению властей внутри законодательного процесса! Партийно-политический параллелизм низводит до минимума собственное значение верхней палаты.

В большинстве случаев в государстве с плюралистическим обществом и пропорциональной системой выборов интересы политических партий оказываются более ярко выраженными, чем представительство региональных и федеральных интересов. К тому же в мире наблюдается возрастание роли исполнительной власти в политической жизни и, таким образом, интерес к максимально беспроблемному законодательству. В связи с этим упрощаются и ускоряются процессы выражения государственной воли, но теряет широту возможность соучастия и тем самым сокращается демократическое наполнение политики соответствующего государства.

Для того чтобы решить универсальные задачи современного государства, многоцелевое законодательство нуждается в максимально

широких консультаціях і виработці рішень парламента, а важливою передумовою для цього є усвідомлення відповідальності і максимально активне, компетентне участь членів верхньої палати. Якщо ж парламентарії з верхньої палати не можуть внести свій внесок в законодавчу діяльність, так як коаліційна угода перешкоджає представництву ними інтересів землі, то вони могли б, не порушуючи конституції, створити надконституційний інститут, який б не суперечив конституції і міг би послабити або навіть поставити під загрозу значення двопалатної системи. Так, наприклад, в Австрії поряд з Федеральним радою функціонує не передбачена Конституцією, але і не суперечлива їй Конференція голів урядів федеральних земель, являючись зв'язуючим ланкою між федеральними землями.

Однак політичне розвиток показує, що, порівняно з верхньою палатою, подібні утворення можуть існувати лише деякий час. Подібне становище справ пережила Австрія при зміні коаліційної і єдиного уряду, а також Чехія, здійснивши перехід від федеративного держави до унітарного.

Суть верхньої палати полягає в тому, що вона посилює федеративне і демократичне наповнення конституції і тим самим стабільність конституційно-правового порядку, при умові, що її діяльність не підлягає жорсткому контролю. Члени верхньої палати можуть сприяти зближенню держави з окремими її жителями, зрозуміти їх потреби і допомогти їм. Представництво інтересів, відповідальність за загальне благополуччя і рівновагу можуть за допомогою двопалатної системи внести суттєвий внесок в демократичну культуру в політиці і праві держави. *(Шамбек Г. К. Питання про значення двопалатної парламентської системи // Конституційне право: східноєвропейський погляд. – 2003. – № 1.)*

(Інформація Фонду Президентів України НБУВ)

Позиції влади, політичних партій, громадських організацій

Напередодні засідання Конституційної Асамблеї в Харкові в Національній академії правових наук України зібралися відомі вчені-конституціоналісти України і Росії, щоб провести науково-професійну дискусію за круглим столом з актуальних для конституційної модернізації питань «Конституційно-правові механізми забезпечення народовладдя». Міжнародна зустріч була організована НУ «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Харківською облдержадміністрацією, Національною академією правових наук України і Комісією з питань здійснення народовладдя Конституційної Асамблеї. Так

вийшло, що всі члени цієї комісії та наукові експерти після обговорення доповіді її голови, професора А. Селіванова, взяли активну участь у роботі круглого столу. Адже проблем у реалізації конституційних положень нагромадилося вдосталь, а вихід на реальність – «живу Конституцію» – турбує сьогодні все суспільство.

Активно залучилися до дискусії і гостро поставили питання, «що є влада і народ», яким має бути парламентаризм у Росії завідувачі кафедр конституційного права Московської юридичної академії професор В. Фадеев і Академії правосуддя РФ професор Л. Нудненко. Усі учасники, прослухавши їхні доповіді, гаряче дискутували: яким має бути «народовладдя», конституційний лад, як розширити і залучити народні маси до демократичних процесів в Україні і Росії. Секретар комісії – доктор юридичних наук Ю. Барабаш висвітлив реальний стан демократичної основи конституційного ладу і в порівняльному аналізі висловив цікаві міркування в цьому плані. Усі, хто виступав по темі круглого столу, підкреслювали дійсну користь для науки і практики конституційної модернізації саме проведення дискусій у такому форматі круглих столів.

Підбиваючи підсумки, проректор Академії професор А. Гетьман привітав вихід спільних наукових збірників учених-конституціоналістів Росії і України, присвячених їх конституційному розвитку та основам народовладдя. Заступник голови облдержадміністрації О. Анпілогов символічно назвав проблеми круглого столу вищим рівнем праворозуміння, яке збагачується новими ідеями вчених, і такими, що мають глибокий практичний зміст (*GOLOS.ua (www.golos.com.ua)*). – 2012 – 29.09).

Народный депутат от фракции Партии регионов В. Колесниченко заявил, что федерализация Украины является отдаленной идеей сегодняшней власти. Такое мнение он высказал в эфире телеканала «Интер», отвечая на вопрос о том, возможна ли реализация идеи перехода от унитарного государства к федеративному.

По словам «регионала», в Партии регионов в отдаленной перспективе такая идея рассматривается.

При этом он добавил, что сейчас власть намерена, прежде всего, реализовать идею регионализации страны. В частности, она предусматривает предоставление более широких полномочий органам местного самоуправления, а также дополнительных функций по распределению бюджетных средств.

Как пример В. Колесниченко привел проект госбюджета на следующий год, где заложены большие суммы на реализацию программы по развитию местного самоуправления (*CENSOR.NET (http://censor.net.ua)*). – 2012. – 29.09).

Додаток

Ю. Самсыка, свободный журналист ХайВей: Проект «Украина»:

«Проект “Украина” предусматривает:

Украина – народная страна и принадлежит украинскому народу. Он является единственным собственником всех богатств, находящихся на её территории. А это: леса, поля, реки, моря, озера и все, что находится в них.

Государственный строй в Украине – демократический социализм. Это строй, где власть принадлежит народу.

...Высшим законодательным актом волеизъявления народа может быть только народный референдум.

Высший законодательный орган – двухпалатный парламент. (Верховная Рада). Принцип его формирования – парламентские выборы.

Выборы в парламент Украины – государственная программа, предоставляющая каждому кандидату равные условия для предвыборной агитации.

... Верхняя палата представляет собой постоянно действующий законотворческий юридический орган, а нижняя палата состоит из представителей народа, избранных народом по мажоритарной системе.

Именно в нижней палате обсуждаются проблемы, предложения и пожелания украинского народа. Формируются пакеты законопроектов и отправляются в верхнюю палату для юридической обработки и формирования законов, которые после этого будут приниматься или отвергаться нижней палатой. Отвергнутые проекты законов отправляются на доработку в верхнюю палату, после чего снова возвращаются на рассмотрение к народным депутатам.

Право «первого» и «последнего» слова принадлежит нижней палате парламента Украины.

Народные депутаты и все избираемые лица, замеченные в недобросовестном исполнении взятых на себя обязательств, могут быть отозваны по инициативе избирателей, независимо от срока окончания каденции.

...Гражданство в Украине можно получить не ранее десяти лет со дня прибытия в страну и начала трудовой деятельности.

...Национальная идея – это вторая Конституция, с разницей лишь в том, что Конституция написана далекими от народа политиками... Конституционной Ассамблеей, а национальная идея будет написана самим народом Украины и будет отражать непосредственно то, что хотят от этой жизни простые украинские граждане» (*ХайВей* (<http://h.ua>). – 2012. – 28.09).

«Український вибір» опублікував на своєму сайті проект закону «Про всеукраїнські та місцеві референдуми за народною ініціативою», який став результатом колективної роботи групи юристів і експертів.

Лідер громадського руху «Український вибір» В. Медведчук особисто проанонсував появу цього документа, охарактеризувавши його як єдино можливу форму впровадження реального народовладдя в Україні. Запропонований законопроект є логічним продовженням Концепції змін до законодавства України, яка кілька місяців тому була також опублікована «Українським вибором» і разом з проектом змін до Конституції України широко обговорювалася в ЗМІ і в соціальних мережах. Згодом ці документи офіційно були передані представниками Руху в Конституційну Асамблею.

«Ми будемо робити все, щоб змусити парламент України ухвалити цей законопроект, – заявив лідер «Українського вибору» у своєму зверненні в

відеомережі Youtube. – Цей законопроект відкриває дорогу до реалізації принципів прямої демократії. Разом зі змінами до Конституції він створює ту правову основу, на якій український народ не декларативно, а реально здобуде владу і зможе управляти країною, нікому не віддаючи на відкуп найважливіші питання розвитку держави і суспільства».

За словами В. Медведчука, підготовлений законопроект регулює всі питання, пов'язані з проведенням як всеукраїнських, так і місцевих референдумів. Також лідер Руху закликав громадськість до широкого обговорення цього законопроекту, щоб після остаточних правок зробити його надбанням мільйонів громадян України. Із зазначеним проектом закону «Про всеукраїнські та місцеві референдуми за народною ініціативою» можна ознайомитися на сайті «Українського вибору». Пропоновані зміни до законодавства, у разі їх прийняття, дадуть змогу на референдумах також розпустити парламент і ради всіх рівнів, відправити у відставку уряд, звільнити з посади голів місцевих держадміністрацій, міських і сільських голів (*УРА-Інформ (<http://ura-inform.com>). – 2012. – 1.10*).

Председатель Верховной Рады В. Литвин выступает за сокращение количества народных избранников при внесении изменений в Конституцию. Об этом он заявил в эфире парламентского телеканала «Рада».

«Я думаю, при внесении изменений в Конституцию и в процессе принятия новой редакции Конституции – сейчас такая работа идет – нужно было бы посмотреть вопросы сокращения депутатского корпуса. Как минимум – записать формулу, что численность депутатского корпуса определяется численностью населения», – считает спикер.

Согласно последним данным Госкомстата, численность населения Украины за июль сократилась на 1 тыс. 171 человека. В общем, за последние 15 лет население Украины сократилось почти на 7 млн (с 52,2 млн до 45,5 млн). При этом В. Литвин отметил, что поскольку за годы независимости численность населения Украины сократилась, то пропорционально должна бы сократиться и численность народных депутатов.

Отметим, что год назад за сокращение количества депутатов Рады в два раза, с 450 до 225, выступала также советник Президента А. Герман. Еще она предлагала переход к их работе на безоплатной основе (*Житомир.info (<http://zhitomir.info>). – 2012. – 3.10*).

В Администрации Президента разработаны изменения в Конституцию Украины, реформирующие вопросы правосудия. Об этом на Первом судебном форуме заявил советник Президента – руководитель главного управления по вопросам судоустройства Администрации Президента А. Портнов.

Он уточнил, что в Конституционную Ассамблею будут внесены согласованные с Президентом изменения в Конституцию. По его словам, новый раздел, «Правосудие», будет учитывать последние рекомендации Венецианской комиссии и Совета Европы.

В частности, изменения предусматривают новый порядок формирования Высшего совета юстиции: из процесса исключаются органы исполнительной власти, уменьшается влияние и полномочие прокуроров. В целом из 20 членов Высшего совета юстиции 15 человек будут представлять судебную систему.

«Предполагается также полное устранение парламента и других политических органов от процесса назначения судей на должности. Мы предложим отмену пятилетнего срока работы судьи, так называемое первое назначение. Предлагается бессрочное назначение судей, сразу на всю жизнь. Решение об этом будет принимать только Высшая квалификационная комиссия. Президент Украины будет подписывать только акт, несущий исключительно церемониальный характер – не может быть оснований для отказа судье в назначении», – рассказал советник Президента.

Кроме того, по словам А. Портнова, парламент будет устранен из процесса привлечения судьи к уголовной ответственности. Сегодня на это Верховная Рада должна дать согласие.

Также планируется поднять возрастной ценз судей – человек сможет заниматься этой профессией с 30 до 70 лет (*Newsru* (<http://rus.newsru.ua/ukraine/04oct2012/portnov.html>). – 2012. – 4.10).

Додаток 1

В Одесі в приміщенні залу засідань ученої ради Національного університету «Одеська юридична академія» розпочала роботу науково-практична конференція «Конституційно-правовий статус Вищої ради юстиції: позиції теорії та практики». Організаторами заходу є Вища рада юстиції, Національний університет «Одеська юридична академія» та Проект USAID «Справедливе правосуддя». Про це УНН повідомили в прес-службі президента Національного університету «Одеська юридична академія», народного депутата С. Ківалова.

Участь у роботі конференції взяли голова Вищої ради юстиції, кандидат юридичних наук В. Колесниченко, член Вищої ради юстиції, народний депутат України, заступник голови Комітету з питань правосуддя В. Бондик, перший голова Вищої ради юстиції, голова Союзу юристів України В. Євдокимов, керівник Проекту USAID «Справедливе правосуддя» Девід М. Вон та заступник керівника проекту Н. Петрова, професор кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук В. Долежан, завкафедри організації судових і правоохоронних органів Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» І. Марочкін, голова Київського апеляційного адміністративного суду В. Маслій, інші судді, науковці, експерти.

В. Бондик наголосив, що сьогодні серед науковців та політиків триває багато дискусій щодо існування та статусу такого конституційного органу, як Вища рада юстиції, але саме Конституційна Асамблея має визначитись із цим питанням, допомогою в чому стануть думки та пропозиції наукової спільноти.

Девід М. Вон сказав, що проект USAID, який працює в Україні вже шість років заради зміцнення правосуддя та підвищення прозорості та незалежності судової влади в Україні, та Вищу раду юстиції поєднує активна співпраця.

В. Колесниченко наголосив, що до повноважень оновленої Вищої ради юстиції доцільно віднести питання притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів місцевих і апеляційних судів, прийняття остаточних рішень з питань суддівської кар'єри, упорядкування і визначення повноважень у процедурі добору кандидатів на посади суддів тощо.

За підсумками роботи конференції планується сформулювати пропозиції щодо статусу та повноважень Вищої ради юстиції та передати їх до Конституційної Асамблеї (**УНН** (<http://www.unn.com.ua/ua/news/952874-v-odeskiy-yurakademiyi-obgovorili-hid-reformuvannya-vischoyi-radi-yustitsiyi>). – 2012. – 5.10).

Додаток 2

...Некоторые наблюдатели весьма критично прокомментировали рождение новой структуры – Конституционной Ассамблеи. Тех, кто взялся судить о перспективах работы КА сразу после ее появления на свет, можно поделить на три условных группы.

Первые («пессимисты») считали, что единственной целью Ассамблеи является сохранение власти В. Януковича путем точечных изменений текста Основного закона. Сторонники этой теории (в их числе большинство известных оппозиционных деятелей) излучали убежденность, что действующий гарант не слишком верит в свою победу на выборах главы государства в 2015 г. А потому желает уберечь действующий режим при помощи нехитрой корректировки Конституции. «Пессимисты» полагали, что главная задача, стоящая перед КА, – легализация сочиненного на Банковой проекта конституционных изменений, согласно которым Президент будет избираться парламентом. Ничего более.

Представители второй группы («скептики») не были уверены, что у В. Януковича существует четкий план действий. ...«Скептики» предполагали, что изначально проект «Конституционная Ассамблея» рассматривался Банковой как попытка сыграть на опережение. Во-первых, команда В. Януковича заранее застолбила звучный бренд. Дело в том, что призывы сформировать Конституционную Ассамблею звучали давно, но большинство инициаторов ее созыва видели в КА полноценную конституанту, то есть независимый выборный орган, а не добровольного коллективного помощника Банковой. Во-вторых, пригласив под крышу Ассамблеи многих авторитетных юристов (в том числе критично и даже оппозиционно настроенных по отношению к власти), приверженцы В. Януковича, в принципе отрезали им путь для эффективного сотрудничества с противниками режима. В-третьих, сама идея создания отдельного института конституционного творчества (в который могли войти представители различных идеологических сил и политических центров) призвана была продемонстрировать готовность власти к диалогу.

Сторонники данной теории считали, что четкие планы в отношении Ассамблеи не могут проявиться до окончания парламентской кампании, а конкретными задачами ее станут нагружать не ранее 2014-го.

Членам последнего условного сообщества («оптимистам») хотелось верить в благие намерения совестливой части спецов-ассамблеистов. «Оптимисты» надеялись, что оказавшиеся в КА маститые правоведа воспользуются предоставленной возможностью, чтобы объединить усилия, найти точки соприкосновения и сообща набросать эскизы новой редакции Основного закона. Если (а подобное считалось весьма вероятным) наброски мэтров окажутся не по вкусу президентским лойерам, то юристы-идеалисты будут вправе покинуть Ассамблею, доработать проект новой Конституции самостоятельно и предложить ее оппозиции в качестве объединяющей идеи. ...

... Безусловно, в рассуждениях и «пессимистов», и «скептиков», и «оптимистов» присутствовала некоторая логика. Но, по большому счету, ошибались и первые, и вторые, и третьи. Это продемонстрировал анализ первых шагов Конституционной Ассамблеи.

Правы оказались те, кто сформулировал свое отношение к деятельности Ассамблеи, дождавшись результатов ее деятельности. Назовем их «прагматиками». Они считают, что в лице КА В. Янукович получил нечто вроде мастерской мелкого конституционного ремонта. Оговорка о нескольких проектах конституционных изменений нашла свое объяснение.

Уже на втором заседании КА выяснилось, что ассамблеистам предстоит стать, в лучшем случае, разработчиками частностей чужих озарений. На Банковой к работе нового органа подошли прагматично. 21 сентября, вопреки ранее предложенной повестке дня, будущие реформаторы взялись исполнять дебютную просьбу власти, озвученную в письме первого вице-преьера В. Хорошковского. В своем обращении зампред правительства попросил поддержать разработанный Кабмином проект изменений ст. 98 Основного закона, касающийся полномочий Счетной палаты (СП)...

...КА оказалась чуткой к просьбе державных мужей и проект поддержала. И что плохого, скажете вы? В целом – ничего. Но дьявольщина таится в деталях. К чему созывать совет мудрецов, чтобы даже не разрабатывать, а просто поддерживать написанный в другом месте проект, затрагивающий важную, но не слишком фундаментальную норму? Правительство вполне могло обойтись и без Ассамблеи, соответствующий план изменений Основного закона имел возможность напрямую внести в Раду глава государства, который (в отличие от совещательной КА) наделен правом законодательной инициативы. Но Банковой нужен был прецедент – ассамблеисты должны были один раз отойти от заранее принятых правил и одобрить безобидный, в общем-то, документ. Чтобы следующая просьба власти (уже менее безобидная) воспринималась, как дело привычное.

И долго ждать не пришлось. Руководитель главного управления Администрации Президента по вопросам судостроительства А. Портнов объявил, что в Конституционную Ассамблею будут переданы предложения В. Януковича о внесении изменений в раздел Основного закона, касающихся правосудия. Виктор Федорович возжелал отобрать у Верховной Рады конституционное право назначать судей. И наделить этим правом Высший совет юстиции. Сделать это возможно, только переключив текст ст. 131 Конституции.

Обращаем ваше внимание: опять речь идет не о собственной разработке КА, а о проекте, написанном за них. И опять власть желает, чтобы ее инициатива (в этот раз куда более сомнительная) была освящена собранием авторитетов. Можете не сомневаться: вторая просьба не будет последней. Вот о каких конституционных законопроектах шла речь.

Упомянутые мною «прагматики» считают, что Банковая рассматривает КА (по крайней мере, пока) как инструмент конституирования проектов В. Януковича. О том, как выглядит полный список, можно только гадать. «Прагматики» считают, что фрагментарность, точечность конституционной корректировки оправдана и психологически, и технологически. Объемная переделка требует времени, во-первых. Во-вторых, малое ли, объемное ли изменение Основного закона в любом случае требует поддержки 300 депутатов. Масштабные изменения потребуют сил и средств, на «работу» с депутатским корпусом потребуются сумма, сопоставимая с госбюджетом. А так выйдет быстрее, легче и дешевле.

Самое забавное, что Ассамблею никто не освобождал от исполнения главной задачи – подготовки концептуальных изменений Конституции. И что же получается? Еще только предстоит выяснить, как будет выглядеть общая картина, какое место в системе власти займет тот или иной орган, какие полномочия следует уточнить, изменить или отобрать. Работа над Конституцией требует дедуктивного подхода, то есть перехода от общего к

частному. А власть вынуждает КА принимать индуктивный подход, отталкиваться от частных, навязываемых ей извне. Зачем было собирать академиков, если Янукович, Портнов и Хорошковский уже знают то, о чем Евграфов, Козюбра, Мусияка, Сиренко или Шемшученко еще только собираются подумать? (ZN.UA (http://zn.ua/POLITICS/obschestvo_ataki_potrebiteley-109930.html). – 2012. – 5.10).

Намагання відібрати в парламента навіть формальну процедуру призначення суддів є ще одним кроком до закріплення диктатури Президента В. Януковича. Таку думку Gazeta.ua висловив народний депутат А. Сенченко, коментуючи ініціативу Президента В. Януковича щодо виключення Верховної Ради з процедури призначення суддів.

«Право назначати суддів сьогодні вже не належить Верховній Раді. Це абсолютно формальна процедура, яка проходить через Раду, і Президент хоче навіть останні відтинки цієї формальної процедури забрати. Це ще один крок до закріплення диктатури Януковича в країні», – переконаний парламентар.

А. Сенченко переконаний, що загалом необхідно змінювати всю систему, разом із призначення суддів та їхнім фінансуванням.

«Я не вважаю систему затвердженням судів у Верховній Раді досконалою. І взагалі, усю систему призначення суддів. І думаю, що зараз питання не в тому, які повноваження Ради Янукович перетягне на себе. Питання в тому, що потрібно змінювати владу і змінювати сам механізм формування судів і механізм їхнього фінансування. Потрібно забезпечувати повноцінну незалежність суду, а вона починається з процедури призначення суддів, з процедури притягнення їх до відповідальності, з фінансування та процедури зняття суддів. Це все в комплексі, якщо воно буде підконтрольне суспільству, буде зрозумілим і прозорим, буде забезпечувати правосуддя в країні», – підкреслив він.

Нардеп переконаний, що місцевих суддів необхідно обирати.

«Це може бути механізм достатньо прозорий, для того, щоб люди могли брати участь у виборах, контролювати цей процес, і це можливо зробити. А далі, все, що стосується суддів апеляційної, касаційної інстанції, то там має бути механізм, який передбачає врахування стажу роботи, кваліфікаційних вимог і т. д.», – підкреслив А. Сенченко (*Gazeta.Ua* (<http://gazeta.ua>). – 2012. – 4.10).

Если появится инициатива о перенесении выборов Президента в парламент, коммунисты могут ее поддержать. Об этом рассказал народный депутат от фракции коммунистов А. Голуб.

«Мне сейчас трудно говорить о том, как мы себя поведем в таком случае. Тем более, что наша фракция еще не принимала решения по этому поводу – с этими вещами у нас достаточно строго. Единственное, что я могу сказать, – коммунисты всегда выступали и продолжают выступать за усиление роли парламента, превращение Украины в парламентскую

республіку і за ліквідацію інститута Президента як такого. То єсть, якщо, умовно говоря, роль цього інститута буде сведена к какому-то мінімуму, к виконанню чисто представницьких функцій, я думаю, що його обрання вповне можна перенести в стіни парламенту. А якщо в парламенті буде обиратися Президент, це автоматично означає, що в парламент переноситься і формування уряду, і інші функції. Я не виключаю, що такий варіант змін в Конституцію ми підтримаємо», – зазначив комуніст.

Враховуючи це, депутат не вірить, що В. Янукович може добровільно віддати частину своїх повноважень в парламент.

«Сьогодні я в це не вірю. Але ми з вами не знаємо, яка ситуація буде в країні через два роки. Може, В. Янукович сам попросить забрати у нього частину його повноважень і перенести їх в парламент? Але повноваження, о яких ми говоримо, – це не тільки, умовно говоря, інструменти влади, але і відповідальність. На сьогоднішній день В. Янукович і його оточення не можуть перекидати відповідальність за те, що відбувається в країні на недоработки парламенту або уряду, оскільки саме Президент сьогодні в найбільшій ступені впливає і на парламентське більшіство, і на Кабінет Міністрів. Тому він, безумовно, несе повну пряму відповідальність за стан справ в країні. І я не можу виключати, що в якийсь момент він захочеться від неї звільнитися. Другим моментом – якщо ситуація в країні дійде до економічного тупика, до дефолту, то його можуть змусити це зробити виборці», – зазначив депутат (*Главлком* (<http://glavcom.ua/news/94102.html>). – 2012. – 4.10).

Експертна думка

О. Щербанюк, наук. експерт, канд. юрид. наук, доц.

Щодо права визначення конституційного ладу народом України

Секретар Комісії з питань народовладдя Конституційної Асамблеї Ю. Г. Барабаш акцентує увагу на надзвичайно важливому питанні для теорії та практики конституційного права – понятті «конституційного ладу України», прав та форми його визначення народом.

Справедливим є твердження автора, що ні Конституція України, ні Конституційний Суд України, ні наука конституційного права не дають однозначно зрозумілого визначення поняття «конституційного ладу України». Більш того, сучасне конституційне правозастосування свідчить про змішування понять «конституційний лад», «основи конституційного ладу», «демократизм конституційного ладу», «конституціоналізм», «народовладдя».

Конституція є документом, у якому об'єктивується правова доктрина держави, відображаються різні доктрини, зокрема: народного суверенітету,

розподілу влад тощо. Про це переконливо йдеться в аналітичній записці № 1 професора А. О. Селіванова.

Як відзначають учені-конституціоналісти, в елементно-структурному та етимологічному сенсі поняття «конституційного ладу» вживається або може вживатися принаймні в трьох важливих аспектах. Один із них є формальним, його зміст полягає в тому, що конституційний лад не є тотожним поняттю державного ладу, а тому він завжди містить правові норми, які регулюють як державний, так і суспільний лад. Інші два стосуються змісту поняття «конституційного ладу». Отже, перед нами важливими є такі обставини: по-перше, конституційний лад є сукупністю тих реальних суспільно-державних відносин, які формуються, існують та розвиваються на засадах Конституції та конституційних законів. По-друге, не всі відносини, які складаються між державою і суспільством, навіть якщо вони набувають свого конституційного оформлення, утворюють конституційний лад, тобто системний комплекс державно-суспільних відносин інституціоналізується конституційним ладом лише за умови, коли державна влада безперечно визнає: а) свою обмеженість правом; б) суверенне право народу на здійснення державної влади.

Народовладдя як пріоритетний принцип конституційного ладу України означає, що держава як у статичній, так і в динамічній формі в процесі здійснення ним функцій керується волею народу.

На сучасному етапі конституційно-правова практика свідчить про запровадження в текстах основних законів конституційних обов'язків держави. Зокрема, ст. 8 Конституції Португалії має назву «Першочергові обов'язки держави», у якій спочатку перераховуються обов'язки держави перед особою, далі – обов'язки, що походять з функції соціального служіння держави (розробка енергетичної політики, спрямованої на збереження природних ресурсів та екологічної рівноваги, ліквідація латифундій, використання в повному обсязі виробничих сил країни, встановлення справедливості при розподілі національного багатства та доходів тощо). У ст. 53 Конституції Іспанії підкреслюється обов'язок органів публічної влади дотримуватись прав та свобод, перерахованих в її гл. 2 (особисті та політичні права і свободи); у главі «Про основоположні принципи соціально-економічної політики» обов'язки держави формулюються інакше – «органи влади сприяють та протегують».

Це свідчить про зміну природи сучасного конституційного регулювання статусу держави та суспільства. Держава стала рівноправним учасником соціальних і правових відносин. Пізнання цього феномену має надзвичайно важливе теоретичне та практичне значення, оскільки дає змогу розкрити сутність конституційних відносин між народом і державою, її органами і посадовими особами та громадянами, характер, місце і роль демократичної соціальної і правової держави в забезпеченні культури і прогресу та істотні характеристики права.

У чинній Конституції України об'єктивована, визнана теорією конституціоналізму, концепція установчої, тобто «первинної» влади народу та «вторинної», похідної від неї влади органів державної влади, держави.

Оскільки народний суверенітет невідчужуваний, відповідна державна, у цілому, публічна влада, включаючи місцеве самоврядування, не відривається від народу і не переходить до державних органів та органів місцевого самоврядування, які насправді мають тільки право здійснювати її від імені народу, який вони представляють. Тому державна влада – законодавча, виконавча, судова – не первинна, а похідна, відповідно, держава, якщо вона демократична, не може мати інтересів, які відрізняються від інтересів народу, суспільства та його членів. Саме Конституція України повинна вирішити проблему співвідношення народного суверенітету і державної влади шляхом формулювання суверенітету народу як найважливішого принципу організації та діяльності органів державної влади, як принцип конституційного ладу України (ст. 5 Конституції України). Це свідчить про делегований характер влади державних органів: джерело влади органів державної влади та органів місцевого самоврядування не в них самих, а у волі українського народу. Тому держава не повинна виступати як ізольований та незалежний від народу носій державної влади, вона є інструментом здійснення владарювання народом, його верховенства та повновладдя.

Аналіз тексту Конституції України дає змогу зробити висновок, що до конституційного ладу входять далеко не всі конституційні положення. Так, ст. 17 Конституції забороняється використання Збройних сил України для «обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу». З'єднувальний сполучник «або» свідчить про те, що положення про права і свободи громадян законодавець не вважає частиною конституційного ладу. Аналогічний висновок можна зробити з аналізу ст. 37 Конституції: «Утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються».

Вирішальне значення для чіткого розуміння поняття «конституційний лад» має ст. 156 Конституції України. Ця стаття визначає порядок внесення змін до розділів I (Загальні засади), III (Вибори. Референдум) та XIII (Внесення змін до Конституції України) Основного закону. Серед іншого, у ній ідеться про те, що законопроекти про внесення змін в указані вище розділи потребують обов'язкового проведення народного референдуму.

Важливим є питання стосовно того, якими засобами народ може реалізовувати своє право визначати і змінювати конституційний лад.

Право визначати і змінювати конституційний лад належить до виключних суверенних прав народу України.

Проведений аналіз довів необхідність удосконалення конституційно-правового регулювання в таких напрямках:

– визначення поняття «конституційний лад» у Конституції України та систему його принципів або виключення цього поняття з тексту Конституції України;

– регламентація суверенних прав народу України, держави та конституційних обов'язків держави;

– чітке конституційне врегулювання форм визначення конституційного ладу України народом та закріплення нових форм безпосереднього народовладдя разом з виборами та референдумами (*Сайт Конституційної Асамблеї (<http://cau.in.ua/?p=417>). – 2012. – 4.10*).

И. Колиушко, член Конституционной Ассамблеи,
глава Центра политико-правовых реформ

Главное – те решения, которые принимает Конституционная Ассамблея

– Недавно стало известно, что в Администрации Президента разработан законопроект об изменениях ст. 131 Конституции касательно состава Высшего совета юстиции. Его планируют спустить Ассамблее для одобрения. Это вас убедит в роли, которую этому органу отводит власть?

– Все будет зависеть от предложений. Тема реформы местного самоуправления и судебной реформы всегда называлась приоритетом внесения изменений в Конституцию. Много людей, в том числе и Леонид Макарович Кравчук, в своих выступлениях акцентировали на том, что если по некоторым вещам есть консенсус, то не надо ждать дискуссии по другим разделам Конституции.

Но для меня главное не то, какие вопросы рассматриваются и кем они инициированы, а как принимаются решения в Конституционной Ассамблее по ним. Если Ассамблея будет рассматривать эти вопросы корректно, давать оценку ситуации, выявлять проблему, искать альтернативные решения, а потом их принимать, тогда все нормально. В такой ситуации можно выделять отдельные вопросы из общего массива проблем конституционного реформирования.

Если же будут и дальше вносить готовый проект и сразу же принимать решение о направлении документа Президенту для внесения в парламент, то такая Конституционная Ассамблея никому не нужна.

– Можно говорить, что тот проект о реформировании полномочий Счетной палаты, который одобрила Ассамблея – мертворожденный?

– Конечно, перспективы быть принятым у одобренного Ассамблеей проекта нет. Во многих выступлениях говорили, что не надо принимать такие крайние решения – неотлагательно внести и так дальше. Но была политическая целесообразность, связанная с командировкой первого вице-премьер-министра Хорошковского в Брюссель. Чиновник хотел там

отрапортовать о принятых мерах по наведению порядка в контроле за финансами, борьбе с коррупцией и так далее. Так нам было объяснено в кулуарах, потому большинство пошло на такое решение. Я за это не голосовал, по форме – это совершенно неправильно.

– Если ситуация с законопроектом по ВСЮ будет такой же, какая будет позиция членов – большинство, несмотря на негодования меньшинства, все примет по указке из Администрации Президента?

– Не исключено, что так и будет. Тут есть один нюанс. По сути, против тех же предложений об изменениях в ст. 98 по Счетной палате никто не выступал. Все выступали за смысл предложений, но против – по форме. Ведь нет необходимости рассматривать проект в таком авральном порядке.

– Вы верите, что Ассамблея может разработать системный проект изменений в Конституцию, а не будет банально использоваться для решения тактических задач правительства?

– Думаю, это не очень корректный вопрос. Не имеет значения, верю ли я в что-то. Если меня туда делегировали, значит, я должен сделать все, чтобы направить работу Ассамблеи на конструктивный путь.

– Это вам удастся сделать?

– Нет, пока у меня это не получается. Но нет и полного отвержения моих предложений. Комиссия поддержала то, что я предложил. Была отдельная встреча с Мариной Ивановной Ставнийчук, она с пониманием восприняла все предложения. Посмотрим на результаты.

– У многих экспертов с самого начала работы ассамблеи было подозрение, что в один прекрасный момент спустят сверху готовый проект всех изменений, а вам отведут роль массовки для «одобряма». У вас есть такое подозрение?

– Подозрение такое есть. Но пока нет оснований сказать, что именно так все и произойдет. Слишком мало времени прошло.

– Представляете для себя, что должно случиться, чтобы вы вышли из состава Ассамблеи?

– Конечно, представляю. Не буду сейчас уточнять, что должно случиться, но я четко понимаю, что когда я исчерпаю возможность влиять на ситуацию по конструктивной работе, я уйду. Думаю, вопрос ухода из Конституционной Ассамблеи может решиться в течение нескольких месяцев, не больше. За это время ситуация должна проясниться: или работа пойдет, или уйду я.

– Ваши коллеги, недовольные процессом принятия решений, могут поступить так же и покинуть Ассамблею?

– Есть подобные настроения, но у всех разное отношение к вопросу выхода и Конституционной Ассамблеи. Много различных структур и людей, не причастных к власти, агитируют, чтобы мы все ни в коем случае не уходили. Они просят, чтобы мы оставались для контроля за ситуацией. (Главком (<http://glavcom.ua/articles/8204.html>). – 2012. – 28.09).

Конституційні процеси зарубіжних країн

Іспанія

Собравшиеся в Мадриде противники политики действующих властей Испании осадили здание Конгресса, численность демонстрантов составляет около 50 тыс. Вышедшие на многодневную акцию протеста под лозунгом «Оссиру!» люди требуют отставки правительства и конституционной реформы. Аксию поддерживают жители 60 городов Испании и даже столицы соседней Португалии – Лиссабона. Газета El País ведет видеотрансляцию с места событий. Демонстранты на этой неделе уже пытались занять здание парламента, для их разгона полиция воспользовалась оружием с резиновыми пулями, несколько человек были арестованы.

Основной причиной протеста стала финансовая политика властей, пытающихся следовать стратегии жесткой экономии, чтобы сократить государственный долг. Как было определено Министерством финансов, в 2013 г. внешний долг Испании составит около 90 % от ВВП, что на 4,5 % больше прошлогоднего показателя. В то же время один из самых богатых испанских регионов – Каталония – собирается провести референдум об отделении от государства, объясняя это стремление необходимостью субсидировать менее экономически развитые провинции. Соответствующее решение было принято каталонским парламентом (*Новосту@mail.ru* (<http://news.mail.ru/politics/10416837>). – 2012. – 29.09).

Румунія

Изменение Конституции Румынии должно стать приоритетным направлением в работе румынских политиков после декабрьских парламентских выборов.

С таким заявлением выступил лидер Демократического союза румынских венгров (UDMR) К. Хунор.

«После декабрьских парламентских выборов в Конституцию Румынии должны быть внесены изменения с тем, чтобы мы навсегда определились, какую республику хотим иметь: парламентскую, полупрезидентскую или президентскую», – заявил К. Хунор.

Политик отметил, что «румынские венгры будут настаивать на проведении административно-территориальной реформы, а также на том, чтобы в будущей Конституции Румынии венгерскому языку был предоставлен статус регионального» (*Ukrinform* (http://www.ukrinform.ua/rus/news/ruminskie_vengri_nastaivayut_na_izmeneni_i_konstitutsii_1454574). – 2012. – 7.10).

В последнее время Конституция Латвии оказалась в фокусе внимания политиков и юристов. Кто-то предлагает внести в Основной закон неизменяемые статьи, кто-то говорит о ядре Конституции, а кто-то – даже о ее некоем мистическом духе... Что происходит на юридическом фронте? Почему? И что это означает для простых жителей страны, Конституцию регулярно не перечитывающих? На вопросы «Часа» отвечает вице-спикер Сейма, заместитель председателя парламентской юридической комиссии Инесе Либиня-Эгнере (Партия реформ).

– Вы не могли бы объяснить, что означает это загадочное словосочетание «ядро Конституции»?

– Начнем с того, что Конституция каждой страны – это основа основ. Это фундамент, определяющий, почему вообще существует данное конкретное государство и как оно развивается. В одних странах этот конституционный фундамент заключен в длинные юридические тексты, существуют очень длинные и относительно короткие конституции. У Латвии средняя по объему Конституция, не длинная и не короткая. В 1998 г. она была дополнена разделом о правах человека.

Можно сказать и так: Конституция – это юридический текст, определяющий необходимый минимум, то, каким образом функционирует государство, как работают органы госуправления, какие права государство защищает, какие международные обязательства признает.

Но не все, что записано в Конституции, иерархически находится на одном уровне. Есть основа основ и есть сопровождающие условия. Ядро Конституции – это то, без чего не может существовать все остальное. Это вопросы, связанные с существованием государства как такового, определяющие принципы, позволяющие государству сохраниться.

– Но что конкретно юристы понимают под «ядром Конституции»?

– То, что Латвия является демократическим правовым государством. То, что Латвийская Республика существует с 18 ноября 1918 г., когда она была провозглашена народом на основании права на самоопределение. Если бы не было этих принципов, не было бы и Латвии.

– Одно время много говорили о том, что в Конституции должны быть неизменяемые статьи. Но недавно комиссия по конституционному праву при президенте Латвии предложила расширить преамбулу Конституции и внести в нее самое главное, то есть ядро. Значит, обойдемся без неизменяемых статей?

– Комиссия по конституционному праву считает: наивно думать, что объявление тех или иных статей Конституции неизменяемыми защитит Конституцию и предлагает сформулировать главные принципы в преамбуле.

– А что даст формулирование основных принципов Конституции в ее преамбуле?

– Если сейм захочет изменить какие-то статьи Конституции, если с подобной идеей выступят граждане Латвии на референдуме, если возникнет

желание внести поправки в какие-то латвийские законы, то можно будет проверить, соответствуют ли эти законодательные инициативы ядру Конституции. Сейчас это ядро тоже есть, но оно не выделено в тексте, а так самое главное будет сформулировано в преамбуле.

– Но и сейчас Конституционный Суд может решить вопрос о соответствии закона Конституции...

– Да, но это касается только тех нормативных актов, которые в правовой иерархии стоят ниже Конституции. Конституционный Суд не может рассматривать вопрос о соответствии одних статей Конституции другим (пусть и более важным!) ее статьям. Но если ядро Конституции будет выделено, это будет возможно.

– Уточню, любое изменение статей Конституции надо будет проверять на соответствие преамбуле?

– Нет. Вопрос идет только о тех изменениях, с которыми связаны сомнения или опасения – в том, что существует желание закрепить в Конституции что-то противоречащее интересам демократического правового государства.

– Ни для кого не секрет, что все разговоры о «ядре Конституции» начались после того, как прошел референдум о русском языке как втором государственном и собираются подписи для референдума о предоставлении гражданства негражданам. Но следует ли изменять Основной закон страны под влиянием актуальных политических событий, даже если эти события имеют очень большое значение?

– На мой взгляд, предложение о преамбуле не является политическим решением. Политическим решением стало бы введение неизменяемых статей – то есть, если бы в Конституции были закреплены конкретные вопросы, которые народ не может решать. И это то, на что сегодня есть спрос у части общества. Но если мы признаем отдельные статьи Конституции неизменяемыми, это значит, что их нельзя будет даже улучшить. А это неправильно.

Так что я не стала бы говорить, что предложение о преамбуле к Конституции – это реакция на происходящее. Я считаю, что это взвешенное логичное предложение, не связанное с желанием понравиться обществу. Как юрист я убеждена, что мы не можем ничего изменять в нашем Основном законе, опираясь только на эмоции. Конституционная комиссия проработала почти год и предложила взвешенное решение.

– Но ведь граждане страны могут принять новую Конституцию и никакое ядро не поможет...

– Тут нам придется углубиться в теорию конституционного права. Конституции большинства европейских стран устанавливают, что Конституция защищает сама себя. В том числе и от желания народа жить в недемократическом неправовом государстве.

Прецеденты были. Вспомним Германию, где якобы конституционным путем к власти пришли национал-социалисты. В принятую в 1949 г. Конституцию Германии была внесена статья, призванная защитить

Конституцию от недемократических изменений – даже если за этими изменениями стоит большинство. Еще раз повторю: из истории мы знаем примеры, когда якобы демократическими способами и при поддержке народа к власти приходили недемократические лидеры и режимы. И Конституции Латвии ядро нужно для того, чтобы она могла защищать сама себя как высшую ценность.

– **Конкретно, что это значит?**

– Это, к примеру, значит, что в Конституцию нельзя вписать, что граждане страны делятся на хороших и плохих по расовому, религиозному или какому-то другому признаку. Даже если этого хочет большинство граждан.

– **Как преамбула, о которой говорит комиссия по конституционному праву, может быть внесена в Конституцию?**

– Конституцию может изменить сейм – на заседании с определенным кворумом, и за изменения должны проголосовать две трети депутатов. Так что к соглашению по этому важнейшему вопросу должны прийти и правящая коалиция, и оппозиция.

По инициативе народа поправки к Конституции можно принять и на референдуме. Но учитывая сложность юридических формулировок, мне кажется, что лучше проводить обсуждение в парламенте – максимально гласно с приглашением экспертов.

– **Если будет принята новая Конституция, старое ядро утратит свое значение?**

– Абсолютно новую Конституцию можно, к примеру, принять революционным путем. А можно просто создать новый документ, в котором какие-то принципы будут сформулированы по-другому. Так, скажем, в Эстонии после восстановления независимости была принята новая конституция, в которой ценности государства были высказаны в более современной форме. Мы в Латвии выбрали другой путь: у нас действует принятая в 1922 г. Конституция, которую мы дополняем и совершенствуем (*ЧАС (<http://www.chas-daily.com>). – 2012. – 1.10*).

Молдова

Альянс понимает, что потерпит поражение в том случае, если попытается изменить Конституцию путем республиканского референдума, подчеркивает третий президент Республики Молдова, председатель Партии коммунистов В. Воронин.

Как от метил В. Воронин в эксклюзивном интервью агентству OMEGA, на повестке дня альянса периодически возникает вопрос об изменении Конституции, однако, чтобы это осуществить в парламенте, альянс не обладает достаточным числом депутатских голосов, которые он пытается переманить к себе вместо того, чтобы вынести этот вопрос на референдум.

«Идет поиск этих двух третей, чтобы акт изменения Конституции совершить в парламенте, а не выйти всенародно на референдум, как вначале все дружно заявляли. Потому что всенародного референдума они однозначно боятся, и правильно боятся, они его однозначно не пройдут. Народ не поддержит изменение Конституции», – подчеркнул лидер Партии коммунистов, добавив, что «в этой связи идет поиск депутатских мандатов, голосов в парламенте».

«В этот круг попали и те трое, которые ушли раньше всех с Додоном. В этот круг попали последующие, во главе с Мишиным. И они продолжают этот поиск», – пояснил В. Воронин (*OMEGA* (<http://omg.md>). – 2012. – 28.09).

Конституция Молдовы будет изменена независимо от того, проголосует ли за это парламентское большинство или нет, заявил спикер М. Лупу в эфире программы «Реплика» на канале «Прайм». Он заявил, что, если в парламенте не наберется необходимого большинства для принятия изменений, альтернативным путем может стать референдум, передает «Публика ТВ».

«Я за то, чтобы этот документ объединил общество. Я не уверен, что у всех политиков в парламенте такое же мнение. Некоторые пытаются достичь корпоративных целей. Думаю, будут обсуждения, исполнить это будет нелегко. Не нужно видеть трудности в принятии этого проекта. Если у нас не будет большинства, альтернативный путь – референдум», – отметил спикер.

Последний референдум в Молдове состоялся 5 сентября 2010 г. Точнее, должен был состояться, так как из-за низкой явки он провалился. Тогда предполагалось внести изменения в одну из статей Конституции в части, касающейся возвращения к прямым всенародным выборам (это положение было отменено в ходе реформы летом 2000 г.) (*NR2.ru* (<http://www.nr2.ru>). – 2012. – 1.10).

Росія

Через пять месяцев после начала третьего срока В. Путина складывается впечатление, что будет новая Конституция. Спор о Конституции ранее шел только среди оппозиционных мудрецов. И в основном в связи с тем, что ельцинская 1993 г. нехороша тем, что «суперпрезидентская». Причем одни ветераны (И. Клямкин) считают, что именно новую Конституцию надо сделать знаменем нового освободительного движения, а другие (В. Шейнис) утверждают, что ничего от факта принятия новой не изменится, потому что «законы не исполняются там, где плохие нравы» и так далее. Пять лет назад Илларионов с Каспаровым проводили заседания на тему: «Какой могла бы быть Конституция, если бы мы пришли к власти?»...

А вот теперь видно, что Конституция стала тесна для В. Путина. И удачно совпадают все возможные причины затеять конституционную реформу (*FreGat.info* (<http://www.fregat.info/politika/73881-konstituciya-stalatesna-dlya-putina.html>). – 2012. – 28.09).

Додаток

Практические причины. Во-первых, надолго занять общество обсуждением. Все сословия, гильдии и партии этого корпоративного государства год-два будут писать свои предложения. Во-вторых, это сильно осмыслит жизнь «партии власти» на этот же период. Сейчас она мелко проводит законы, опирающиеся на другую философию права, свобод и публичной жизни, чем та, которая заложена в Конституции-1993. И вот все это мелкое хорошо бы привести уже в систему, в порядок. Конституционно закрепить «топот котов», «оскорбление святынь» и прочее. **Третья причина** – в самом В. Путине. Ведь это как было бы красиво – оказаться ему творцом новой Конституции. То есть, по существу, учредителем новой России. Это бы создало удивительно цельное завершение всего его пути. 15-летие стабильности, благоденствия и духовно-нравственного возрождения он завершил новой Конституцией. При этом ему гарантирована всенародная поддержка. Потому что есть еще и метафизическая причина. Дело в том, что российское государство за 20 постсоветских лет, действительно, как-то не состоялось. Его, по мнению многих, как бы и нет. Россию хорошо бы «переучредить». Чтобы все населяющие ее народы, сословия и прочая заново присягнули, то есть подписали обновленный договор о желании жить вместе. Поскольку в общем-то разрывы в социальной ткани российского общества – региональные, политические, этнические – углубляются. Старая Конституция уже не связывает юг и север, левых и правых, богатых и бедных. **А референдум о Конституции – это максимально возможная легитимация всей сложившейся системы.**

Иначе говоря, сама жизнь подталкивает В. Путина к изящному ходу, который, кроме прочего, откроет ему и путь к первому сроку. После учреждения новой Конституции он будет впервые баллотироваться в президенты.

Все это сильно напоминает 1977 г. Тогда тоже прошло всего одно десятилетие с момента смены политического курса. За это десятилетие выросло новое поколение храбрых комсомольцев, а среди уважаемых деятелей кино и керамики сформировалась «новая лояльность», нефть Самотлора вселяла оптимизм. Именно десятилетия оказалось вполне достаточно, чтобы затеять принятие новой Конституции. Казалось, что система стоит как «сияющий город на холме» и ей надо дать новое и окончательное название. Конституционная реформа, как известно, была начата сразу после XX съезда по инициативе Хрущева. Но затем более чем на десятилетие подморожена. А после – быстро разморожена и в течение одного года проведена. В новой Конституции 1977 г. были найдены все те формулы, о которых недавно говорил и В. Путин применительно к нашим дням: и название системы («развитой социализм»), и название народа («советский народ»), и специфика управления государством была сформулирована в ст. 6. Все было самым благополучным образом упаковано в политико-правовой документ, который обсуждался и растолковывался в каждом производственном коллективе, школе и вузе.

Разве не воодушевляет идея такого референдума сегодня? Недоброжелателям пришлось бы замолчать перед лицом единодушного принятия новой Конституции РФ, в которой политическая система 2003–2012 гг. была бы закреплена «навечно». Тем более что такому масштабному властителю, как В. Путин, согласитесь, не к лицу слишком долго править по чужим «скрижалям» (*FreGat.info* (<http://www.fregat.info/politika/73881-konstituciya-stalatesna-dlya-putina.html>). – 2012. – 28.09).

Коментар

А. Логунов, 3.10.2012:

– Любая аналогия, как известно, – вспомогательный инструмент, служащий для разъяснения своего мнения, поскольку основана на сходности лишь одного из свойств рассматриваемого предмета. Соглашусь с главным – проблематика новой Конституции неуклонно входит в повестку дня. И тут уже не важно, Путин этого хочет или нет. Кое-какие дивиденды от ее принятия он, безусловно, получит, но противиться на этом основании от неизбежного – глупо. У нас есть шанс поставить все на свои места, назвать все своими именами и вовсе не закреплять результаты 2003–2012 гг., поменять «обрубков» под названием Конституция некой РФ а не России, констатировать, что Россия – это государство, где русские исторически составляют цементирующую основу, вокруг которой собрались и живут в мире другие народы, кроме прав прописать обязанности граждан, вернуть статью о принадлежности недр обществу, гражданам... Это даже хорошо, если в условиях всеобщего разложения люди начнут задумываться о своей национальной самоидентификации, прошлом и будущем. Обсуждение Конституции не отвлечет от обсуждения насущных проблем, а обострит полемику (http://slon.ru/russia/vpered_k_novoy_konstitutsii_rossii-832913.xhtml).

Грузія

Один из вопросов, которым займется новый парламент Грузии, будет касаться упорядочения нынешней Конституции Грузии, заявил, отвечая на вопросы журналистов, лидер коалиции «Грузинская мечта», кандидат в премьер-министры Грузии Б. Иванишвили.

«Конституцию нужно довести “до ума”. Парламент займется этим, тем более, что у нас в парламенте будет работать Вахтанг Хмаладзе, в новом парламенте у нас много конституционалистов, и они под руководством Хмаладзе приведут Конституцию в порядок», – заявил Б. Иванишвили.

Он также сообщил, что большинство дел, на которых лежит гриф «секретно», будут рассекречены, и ни один вопрос не останется тайным и неизвестным для общества, если, конечно, он не будет затрагивать интересы безопасности страны.

«У прежнего правительства были засекречены даже командировочные расходы министров и депутатов парламента. У нас все будет абсолютно прозрачно и открыто. Ничто не будет закрыто от общества и особенно – от журналистов», – пообещал Б. Иванишвили (*ИА REGNUM* (<http://www.regnum.ru>). – 2012. – 8.10).

Киргизстан

Председатель Конституционного совещания, руководитель парламентской фракции «Ата Мекен» О. Текебаев отменил обвинения в том, что после референдума 27 июня 2010 г. в проект Основного закона были внесены несанкционированные изменения, и оценил их как клевету со стороны своих политических конкурентов. Депутат фракции «Республика» К. Бокоев считает, что точку в этих разговорах может поставить лишь специальная комиссия.

О. Текебаев согласен с предложением создать спецкомиссию для выяснения, были ли на самом деле произведены подмены в отдельных статьях Конституции. Он заявил, что нет никаких доказательств тяжелым обвинениям в последующем изменении текста Основного закона, за который население страны проголосовало на референдуме. О. Текебаев апеллирует, что между обнародованным перед плебисцитом проектом Конституции и ее окончательной редакцией нет никаких различий:

– Любой гражданин может легко проверить, есть расхождения между опубликованным проектом и утвержденным затем текстом Конституции, или нет. Так что это надуманная проблема. Просто сравните, найдя в газетах или Интернете проект Основного закона, с окончательной редакцией, и вы убедитесь, что они одинаковые. И если бы депутаты А. Сулайманов и К. Бокоев полностью прочитали бы Конституцию, они не стали бы меня обвинять. Поэтому я сомневаюсь, что они ее вообще читали.

Необходимо отметить, что обвинения против О. Текебаева, о которых идет речь, прозвучали на заседании фракции «Республика» в ответ на действия фракции «Ата Мекен», которая в то время активно начала критиковать тогдашнего премьер-министра О. Бабанова, требуя его отставки.

Депутат фракции «Республика» К. Бокоев уверен, что комиссия разберется с информацией о подмене статей Основного закона:

– О. Текебаев не имеет права говорить в издевательском тоне, что мы не читали Конституцию полностью. Наши опытные юристы нашли в ней около 20 ошибок. Это признал в свое время и сам О. Текебаев. И все факты изменений в утвержденной редакции Конституции расследует специальная комиссия и даст им свою оценку.

О том, что в отдельных статьях Конституции о государственном устройстве, одобренных Конституционным совещанием, после референдума обнаружилось расхождение с первоначальным текстом, ранее говорили и некоторые члены КС.

Председатель партии «Жашасын Кыргызстан» Т. Уметалиева утверждает, что изменениям были подвергнуты четыре статьи Конституции, но сказать, какие именно, она пообещала лишь тогда, когда спор перейдет в стадию судебного разбирательства:

– Сам О. Текебаев подтверждал об изменениях в четырех статьях Основного закона в декабре 2010 г. на конференции ОБСЕ по итогам конституционной реформы. И если он об этом забыл, то пусть и не вспоминает. Потому что впереди будут расследование и суд. И я докажу состоятельность обвинений во время судебного разбирательства. И тогда станет ясно, как он изменил готовый проект Конституции.

Но есть и те, кто воспринимает обвинения в адрес О. Текебаева, руководившего рабочей группой по разработке новой Конституции, как провокацию со стороны внутренних и внешних политических сил, которые выступали против перехода страны к парламентской форме правления.

Бывший член временного правительства А. Бекназаров подтвердил одной из местных газет, что, например, положение о невозможности

изменения принятой Конституции до 2020 г. было добавлено О. Текебаевым самовольно.

В ответ на это О. Текебаев заявил, что согласившиеся тогда с этим положением и поставившие свои подписи политики теперь говорят обратное: «Когда вся работа была завершена, после последнего ночного заседания почти в шесть часов утра я предложил членам КС одобрить каждую страницу согласованного проекта Конституции своими подписями. И там стоят все их подписи. И так же нашими подписями, после общего обсуждения и решения, был закреплен пункт в законе о введении в действие новой Конституции, что Жогорку Кенеш не сможет изменить главный документ страны до 2020 г. Я вам сейчас покажу: вот стоит подпись А. Бекназарова. И как теперь он говорит, что не знал об этом ограничении, что его ввел один О. Текебаев?»

Когда мы обратились за разъяснением к самому А. Бекназарову, он сослался на то, что лежит в больнице, и уклонился от ответа на этот вопрос».

Вместе с тем О. Текебаев и не отрицает, что при разработке Основного закона были допущены некоторые ошибки. Но он отметил, что ошибки носят технический характер, например грамматические неточности, и что они никаким образом не влияют на смысловое содержание Конституции (*Радио «Азаттык»* (<http://rus.azattyk.org>). – 2012. – 1.10).

Узбекистан

В Ташкенте состоялась Международная конференция «Опыт конституционного строительства в Узбекистане и международная практика». Она организована Национальным центром Республики Узбекистан по правам человека, Конституционным судом, Министерством юстиции, Генеральной прокуратурой Республики Узбекистан и Ташкентским государственным юридическим институтом при содействии Фонда им. Конрада Аденауэра (ФРГ), Посольства Франции и Венецианской комиссии Совета Европы.

В работе конференции приняли участие эксперты из Германии, Ирландии, Словакии, Франции, России, члены сената и депутаты Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан, представители министерств, ведомств, институтов гражданского общества нашей страны, международных организаций и дипломатического корпуса, аккредитованных в Узбекистане.

На конференции обсуждены ключевые направления конституционного развития в Узбекистане в соответствии с приоритетами реформирования и модернизации страны, определенными Президентом И. Каримовым, а также рассмотрен международный опыт конституционализма (*Докладніше – див. Додаток*).

Додаток

Отмечалось, что в Узбекистане после обретения независимости главной целью масштабных преобразований, осуществляемых во всех сферах жизни, стало

построение демократического правового государства с социально ориентированной рыночной экономикой и формирование сильного гражданского общества. Прочным юридическим фундаментом эффективной реализации этих важнейших задач является принятая 20 лет назад – 8 декабря 1992 г. – Конституция Республики Узбекистан, в которой высшей ценностью провозглашены человек, его жизнь, свобода, честь, достоинство и другие неотъемлемые права.

...В основу Конституции положены разработанные президентом И. Каримовым пять принципов «узбекской модели» развития – приоритет экономики над политикой, возложение на государство роли главного реформатора, обеспечение верховенства закона, осуществление сильной социальной политики, а также поэтапность и эволюционность реформ.

По мнению участников конференции, Конституция независимого Узбекистана – уникальный документ огромного исторического значения, в котором закреплены фундаментальные основы формирования суверенного государства и справедливого общества, приверженность защите и укреплению прав человека, идеалам демократии и социальной справедливости, обеспечению гражданского мира и международного согласия. Ее положения гарантируют необратимость проводимых в стране поэтапных, последовательных социально-экономических и политико-правовых реформ, оптимальное сочетание динамизма и стабильности в их развитии и процветание страны в будущем.

...Залогом действенности Конституции Узбекистана стало то, что ее идеи и нормы отражают многовековой опыт и духовные ценности, богатое историческое правовое наследие нашего народа. Вместе с тем она вобрала в себя лучшее из передовой практики конституционного строительства многих демократических стран, содержит полный механизм обеспечения и защиты прав и свобод человека, основанный на общепризнанных нормах Всеобщей декларации прав человека и других международных актов в этой сфере. Важнейшее значение имеет то, что при разработке Основного закона ее проект прошел всестороннюю экспертизу – общественную, юридическую, лингвистическую и международную, с участием ведущих зарубежных экспертов. Всенародное обсуждение проекта проходило в стране в обстановке политической активности, творческого подъема граждан и стало эффективной школой развития демократии в Узбекистане.

...Позитивный демократический процесс набирает силу. На основании законодательных инициатив, изложенных в концепции Президента страны, последовательно совершенствуется национальное законодательство, в том числе в сфере парламентаризма, обеспечения эффективной межфракционной борьбы и межпартийной конкуренции. Мощным стимулом в этом стало принятие в марте 2011 г. Закона «О внесении изменений и дополнений в отдельные статьи Конституции Республики Узбекистан (статьи 78, 80, 93, 96 и 98)». Он направлен на дальнейшую демократизацию государственной власти и управления, обеспечение более сбалансированного распределения полномочий между тремя субъектами государственной власти: Президентом – главой государства, законодательной и исполнительной властью, а также на усиление роли и влияния политических партий в осуществлении демократических реформ. Согласно новому Закону часть полномочий президента передана сенату, усилены также права и полномочия премьер-министра страны. Все это полностью отвечает закрепленному в Конституции Узбекистана положению о том, что государство выражает волю народа, служит его интересам, а также существенно способствует реализации конституционного принципа разделения властей, созданию эффективной системы сдержек и противовесов.

На конференции отмечалось, что в Узбекистане, в соответствии с принципом «От сильного государства к сильному гражданскому обществу», создана отвечающая самым высоким демократическим требованиям и международным правовым стандартам национальная избирательная система. Проводимые на многопартийной основе регулярные выборы ярко демонстрируют реализацию гарантированного Конституцией страны права

граждан избирать и быть избранными, способствуют росту их общественно-политической активности и повышению роли в управлении государством и обществом. В этом контексте принципиально важными зарубежные эксперты назвали изложенные в концепции главы Узбекистана законодательные инициативы, направленные на дальнейшую демократизацию выборных процессов. В частности, на конкретизацию понятия «предвыборная агитация», определение ее видов, форм и методов, а также процедуры досрочного голосования, регулирование использования данных опросов общественного мнения, обеспечение большей прозрачности и гласности выборов депутатов законодательной палаты от Экологического движения Узбекистана. По мнению экспертов, введение этих норм в избирательное законодательство станет еще одним наглядным примером действенности Конституции Узбекистана.

Ярким выражением приверженности страны демократическим ценностям являются осуществленные кардинальные реформы по либерализации судебной системы. Обеспечена независимость судебной власти, проведена специализация судов, реформирован институт кассации, введены апелляционный порядок пересмотра дел, институт примирения, гарантировано равенство сторон на всех стадиях судопроизводства. В рамках выполнения статьи Конституции Узбекистана о том, что право на жизнь есть неотъемлемое естественное право каждого человека, с 1 января 2008 г. в стране отменена смертная казнь, судам также передано право выдачи санкции на заключение под стражу. Продолжается процесс декриминализации уголовного и уголовно-процессуального законодательства.

В Концепции дальнейшего углубления демократических реформ и формирования гражданского общества в стране определен комплекс законодательных мер по развитию механизмов обеспечения независимости, объективности и беспристрастности суда, расширению сферы применения института «Хабес корпус», усилению состязательности в судебном процессе, либерализации уголовного законодательства, повышению уровня правовой культуры граждан и формированию культуры прав человека. Зарубежные эксперты особо отметили, что эти меры очень актуальны, системны и отвечают поступательному демократическому развитию страны.

«О движении Узбекистана в направлении передовых демократических тенденций свидетельствует в первую очередь отмена смертной казни в стране, а также другие важные шаги по либерализации судебной системы, – считает руководитель отдела сотрудничества Венецианской комиссии Совета Европы С. Кузнецов. – Наша комиссия оказывает содействие разным странам в демократизации этой сферы путем предоставления международного опыта в области прав человека. С Узбекистаном мы сотрудничаем с 2009 г. Особенно тесные партнерские отношения установились с Верховным судом и действующим при нем исследовательским центром. В последние три года провели целый ряд совместных мероприятий по многим аспектам правовой реформы, связанным, в частности, с введением институтов “Хабес корпус” и медиации, а также по общим вопросам развития конституционного права. Эта программа завершилась, но мы намерены продолжить сотрудничество, которое оказалось очень конструктивным и полезным всем его участникам».

В целом, говорилось на конференции, в Узбекистане накоплен большой опыт в области обеспечения, поддержки и защиты прав и свобод человека. Создана система национальных институтов по правам человека, эффективность работы которых базируется на неукоснительном выполнении норм Основного закона страны. Не дублируя друг друга, обладая независимостью и самостоятельностью, они способствуют соблюдению принципа верховенства закона в нашем обществе, защите личных, политических, экономических, социальных и культурных прав граждан.

Зарубежные эксперты также обратили внимание на важность того, что в Узбекистане сформирована уникальная и целостная система непрерывного образования и просвещения по вопросам прав человека, повышения уровня правосознания и правовой

культуры населения. Они выразили уверенность, что принятие разработанной по инициативе главы государства Национальной программы действий в области прав человека поднимет работу в этом направлении на еще более высокий уровень.

«Каждое государство вправе выбирать свой путь развития, но есть общий принцип демократии – это верховенство закона, – сказал президент Международной ассоциации прокуроров Дж. Хамилтон (Ирландия). – Оно должно быть утверждено Конституцией, которая призвана обеспечить баланс интересов в обществе. Не менее важно, чтобы ее положения эффективно применялись на практике. Любой человек должен быть уверен, что может обратиться в суд, если нарушены его права, и суд сможет их защитить. Это и есть реализация Конституции. В Узбекистане за последние 20 лет достигнут большой прогресс в сфере конституционного строительства. Основной закон вашей страны соответствует всем общепризнанным мировым стандартам. Очень важно также, что в Узбекистане большое внимание уделяется повышению правовой культуры в обществе. Потому что именно те люди, которые знают, понимают и пользуются своими правами, закрепленными в Конституции, могут участвовать в совершенствовании демократических процессов в стране».

На конференции подчеркивалось, что ключевая составляющая строительства правового демократического государства – это формирование открытого гражданского общества и развитие всех его институтов, одним из которых являются средства массовой информации. В стране проводится целенаправленная комплексная работа по поэтапному демократическому реформированию информационной сферы, совершенствованию законодательных основ этого процесса, полной реализации конституционных прав граждан на свободу мысли, слова и убеждений, обеспечению прозрачности реформ, открытости деятельности органов государственной власти и управления, укреплению независимости и экономической самостоятельности СМИ.

...Как отмечено в Концепции дальнейшего углубления демократических реформ и формирования гражданского общества в стране, гражданские институты сегодня становятся важным фактором защиты демократических ценностей, прав, свобод и законных интересов людей, создают условия для реализации гражданами своего потенциала, повышения их общественной, социально-экономической активности и правовой культуры, способствуют поддержанию баланса интересов в обществе. Согласно Конституции Узбекистана государство обеспечивает соблюдение прав и законных интересов общественных объединений, создает им равные правовые возможности.

И этот принцип находит полное подтверждение в жизни. В стране сегодня в различных сферах жизни общества действуют свыше 6 тыс. ННО. Им оказывается большая государственная поддержка в виде субсидий, грантов и социальных заказов – только в 2012 г. на эти цели из Государственного бюджета выделено 6 млрд сумов...

«Конституция независимого Узбекистана объявила человека высшей ценностью, приоритет обеспечения его прав, свобод и интересов, – сказал глава представительства Фонда имени Конрада Аденауэра по Центральной Азии Томас Кунце (ФРГ). – Прошло всего 20 лет со времени ее принятия, но мы уже видим весомые результаты реализации закрепленных в ней основополагающих принципов, которые оказывают непосредственное влияние на развитие вашей страны. Это большое достижение, особенно если учесть, что конституции многих развитых государств мира, в том числе Европы, имеют многовековую историю, как и процесс внедрения их положений в практику. Следует также особо отметить, что в вашей стране на протяжении всего периода независимого развития сохраняются мир и спокойствие. Это очень важно, в том числе для инвестиционного климата и долгосрочного экономического партнерства. То, что и во всем сложном Центральноазиатском регионе поддерживаются стабильность и мир, во многом заслуга Узбекистана, и это нельзя недооценивать. Именно так на практике реализуются положения Конституции, на основе которой ваша страна живет каждый день».

...Участники конференции подчеркнули, что за короткий по историческим меркам срок Узбекистан добился таких ярких экономических успехов благодаря эффективной реализации норм Конституции страны, установивших гарантии свободы экономической деятельности и предпринимательства, равноправие и правовую защиту всех форм собственности при приоритете частной собственности, которая неприкосновенна и защищается государством.

Зарубежные эксперты были единодушны в том, что важнейшим достижением Узбекистана в годы независимости является сохранение и укрепление в стране обстановки мира и стабильности, межнационального и межконфессионального согласия. По их мнению, это прямой результат твердого соблюдения закрепленного в нашей Конституции принципа о том, что Республика Узбекистан обеспечивает уважительное отношение к языкам, обычаям и традициям представителей всех наций и народностей, проживающих на ее территории, создание условий для их развития.

«В Узбекистане в мире и согласии живут представители более 130 наций и народностей, – сказал преподаватель Национального центра по правам человека Словакии Т. Фолдес. – Это очень большой успех и свидетельствует о том, что в стране полностью соблюдаются гарантированные Конституцией одинаковые права и свободы граждан, независимо от их национальности, языка и религии. Большое значение имеет также реализация конституционного права на частную собственность, которое относится к фундаментальным. Все это совпадает с позицией Европы по правам человека. Законодательство Узбекистана постоянно совершенствуется. Так, в настоящее время в соответствии с новыми инициативами президента вашей страны в него вносятся изменения и дополнения. Это говорит о том, что ваше общество продвигается вперед, развивается, то есть процесс демократизации в Узбекистане идет в правильном направлении».

Как отмечали зарубежные эксперты, одним из важнейших факторов, которые подтверждают определяющее значение Конституции в жизни нашего народа, является постоянное совершенствование национального законодательства на основе ее базовых положений.

...Участники международной конференции подчеркнули, что Конституция Республики Узбекистан олицетворяет собой новую, передовую конституционную модель. Она создает все необходимые условия для эволюционного правового развития государства и общества, их эффективного взаимодействия в целях повышения динамичности и результативности демократических реформ и может служить примером для многих стран мира, стремящихся к строительству устойчивой демократии.

По итогам работы конференции были приняты соответствующие рекомендации (*Правда Востока* (<http://www.pv.uz/?inc=3&snd=19&news=8991>). – 2012. – 4.10).

Туреччина

Еще в июле нынешнего года премьер-министр Турции Р. Эрдоган, выступая на заседании правящей Партии справедливости и развития (ПСР) в г. Эскишехир, сообщил соратникам, что намерен баллотироваться на пост президента страны в 2014 г.

До настоящего времени президентские выборы в Турции, являющейся парламентской республикой, проходили в парламенте, где сегодня умеренные исламисты имеют твердое большинство. Поэтому избрание Р. Эрдогана было бы предопределено, однако за два года ситуация вокруг выборов может измениться кардинально. Через два года в стране, скорее всего, будет завершён процесс конституционной реформы, и Турция

превратится в президентскую республику, где глава государства будет избираться уже не парламентариями, а всеми гражданами. Соответственно, значительно возрастут и его полномочия, чем, собственно, и объясняется стремление Р. Эрдогана занять пост, имеющий пока, скорее, церемониальное значение.

Предполагается, что в таком случае состоится «рокировка» – наподобие той, которая столь хорошо знакома российским избирателям. И во главе правительства окажется нынешний президент А. Гюль.

Однако А. Гюль также стремится выставить свою кандидатуру на пост президента, тем более что такое право у него имеется. Как выясняется, в случае всеобщего голосования его шансы выглядят предпочтительнее шансов действующего премьер-министра (*ИА REGNUM* (<http://www.regnum.ru/news/polit/1575499.html>). – 2012. – 27.09).

Р. Эрдоган не раз демонстрировал свою политическую живучесть. Он достаточно легко поставил под свой контроль армию, которую до него считали в Турции главным вершителем политических судеб. При этом его популярность среди происламского электората только растет. Даже очевидные внешнеполитические промахи премьера не мешают ему сегодня быть главным и единственным претендентом на роль отца турецкой нации.

Но вот незадача: согласно уставу его собственной партии, представители не могут баллотироваться в депутаты парламента более трех раз, а лидер ПСР – возглавлять ее. Иными словами, на горизонте замаячила неминуемая отставка. Как раз Р. Эрдоган в третий раз был безальтернативно избран лидером ПСР. Но вождь и не думает искать себе приемника. Он решил пойти иным путем – исправить Конституцию.

Внесены изменения в Основной закон Турции были быстро и безболезненно. Ну а народ, конечно же, одобрил желание своего лидера порулить страной еще с десятков лет. Согласно новой редакции Конституции, Турция фактически превращается в президентскую республику, а президентом можно избираться на два срока по пять лет.

Выборы пройдут в 2014 г. И нет сомнений, что главным действующим лицом на них будет Р. Эрдоган. Если же приплюсовать те 10 лет, которые он уже проработал премьером Турции, получается, что один и тот же человек будет находиться на вершине власти в Анкаре аж 22 года (*ЦентрАзия* (<http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1349169240>). – 2012. – 2.10).

Додаток:

На фоне событий, разворачивающихся в регионе, прежде всего в Сирии, важнейший, без преувеличения, процесс, происходящий в Турции, остаётся во многом в тени. Речь идёт о подготовке и принятии новой Конституции страны. Напомним, что действующий в настоящее время вариант Основного закона был принят в 1982 г., вслед за военным переворотом 1980 г.

Несмотря на то что изменения в Конституцию Турции вносились неоднократно, в т. ч. с «заслушиванием» в ходе референдумов народного волеизъявления (в последний раз

в 2010 г.), правящая Партия справедливости и развития неоднократно подчёркивала, что страна остро нуждается в принятии новой, как её предпочитают называть в Турции, «гражданской» Конституции. При этом подразумевается, что, несмотря на то, что Конституция страны в 1982 г. также принималась в ходе референдума (кстати, её поддержал 91 % проголосовавших), «виновниками торжества» были военные, пришедшие ко власти антидемократическим путём.

Надо отметить, что все это время, с 1980-х годов и вплоть до последних лет, официальная версия событий заключалась в том, что Турция тех лет стремительно погружалась во внутривластный и экономический хаос и единственным вариантом спасения ситуации было введение чрезвычайного положения и взятие власти военными, которые при этом опирались на свои права защитников республиканских ценностей и наследия М. Ататюрка. Люди, вставшие во главе переворота (в частности, начальник Генерального штаба К. Эврен, впоследствии ставший седьмым президентом страны с периодом нахождения у власти с 1982 по 1989 г.) рассматривались как «спасители отечества», их имена «отливались в бронзе», а неприкосновенность гарантировалась соответствующими положениями Конституции 1982 г.

Референдум 2010 г. чётко показал намерение правящей партии подвергнуть события прошлого, в т. ч. переворот 1982 г., решительной исторической переоценке, ведь, помимо целого блока прочих, вынесенных на народное рассмотрение, вопросов, было предложено снять положения о судебной неприкосновенности участников переворота. В их отношении, незамедлительно после подведения итогов референдума были возбуждены уголовные дела, а в медийном пространстве активизировалась альтернативная идеологии прошлого подача событий: регулярно по вопросу высказываются политики, авторитетные эксперты, жертвы событий, снимаются документальные фильмы, публикуются книги и статьи. Если попробовать выделить основной посыл из всей массы обвинений в адрес турецких военных, то их можно сформулировать следующим образом: военное вмешательство грубо попрало демократические нормы, остановило нормальное поступательное развитие страны (в т. ч. развитие в ней демократии и экономический рост), привело к многочисленным жертвам среди гражданского населения, многие из которых погибли, пропали без вести или подверглись репрессиям. Конституция 1982 г. при таком подходе к оценке событий представляется навязанной стране.

Партия справедливости и развития, ведомая своим лидером премьер-министром страны Р. Эрдоганом, не скрывала ни в ходе референдума 2010 г., ни в ходе своей избирательной кампании 2011 г. своего окончательного «прицела» – намерения «переписать» Конституцию страны. Выиграв парламентские выборы 2011 г., ПСР не только не сбавила обороты, но и, напротив, резко «ускорила».

Если ещё несколько лет назад принятие новой Конституции страны можно было бы рассматривать как «сверхзадачу», то в настоящее время процесс, что называется «пошёл» и принятие «гражданской» Конституции «мирно» соседствует с другими перспективными планами развития страны, сгруппированными правящей партией под заголовком «Цель-2023», упоминаясь в этом ряду не только не в первую очередь, но даже и не в первых рядах. Причина этого, на первый взгляд загадочного, явления, по-видимому, кроется в удивительном единодушии (по крайней мере, в официальной риторике), которого удалось достичь ПСР по продвижению вопроса: против идеи, как таковой, особо не возражают ни оппозиционные партии, ни общественность. Разумеется, каждый при этом руководствуется своими соображениями, однако именно это следует считать одним из крупнейших достижений ПСР. Консенсус таков, что разработка проекта новой Конституции ведётся в «штатном» режиме и не является, безусловно, фронтиром медийного пространства.

В этом контексте, к примеру, уместно процитировать лидирующую оппозиционную Народно-республиканскую партию (НРП), которая в своём бюллетене, посвящённом новой Конституции, отмечает: «Стало понятно, что Конституция 1982 г., будучи

результатом военного переворота и по этой причине – Конституция, выводящая на передний план вместо личности государство, не является свободной. К сожалению, изменения, сделанные в 1995 и в 2001 гг., не устранили потребности в современной демократической Конституции... Сегодня Конституция, особенно с учётом сделанных в 2010 г. изменений, в полном смысле выглядит как клубок противоречий». Как видно, соглашаясь в целом с назревшей необходимостью принятия новой Конституции, в своём бюллетене НРП подчёркивает, «...что новая Конституция должна готовиться не какой-либо отдельной партией, а с предоставлением возможностей по представительству каждому слою общества».

... Западные партнёры излучают уверенность в том, что новая принятая Конституция будет более демократичной и избавленной от рудиментов прошлого. ЕС вообще давно «точит зуб» на «неприличную» для современного демократического общества идеологизированность турецкого Основного закона и предусмотренные в нём особый статус и исключительную миссию военных. В Докладе по прогрессу Турции в 2011 г., «пожурив» руководство страны за то, что референдум 2010 г. не в полной мере соседствовал с «широкими эффективными консультациями с общественностью», отмечают усилия турецкого руководства по созданию платформ по обсуждению положений новой Конституции и подчёркивается: «...Новая Конституция должна цементировать стабильность институтов, гарантирующих демократию, верховенство закона, права человека, уважение и защиту меньшинств и обращаться к долгосрочным проблемам, включая курдский вопрос». США устами своего посла в Турции Ф. Риккардоне, не размениваясь на «рекомендации», выражает уверенность в «завтрашнем дне» страны, которая будет жить уже в следующем году при новой Конституции, которая будет намного «красше» прежней.

Специально созданная для подготовки проекта новой Конституции парламентская комиссия, в которую вошли члены всех четырех партий, представленных в парламенте, приступила к работе 19 октября 2011 г. Основная задача комиссии сформулирована следующим образом: «направлять процесс разработки Конституции и подготовить проект текста Конституции». Комиссия собирается в Анкаре (также при необходимости и за её пределами), как минимум, два дня в неделю, по вторникам и четвергам.

Процесс, окончание которого запланировано на конец 2012 г., разбит на четыре этапа, включая:

1. Сбор материалов и их оценку.
2. Определение принципов и подготовка текста.
3. Обнародование и общественное обсуждение подготовленного текста.
4. Пересмотр проекта с учетом общественного мнения и формирование на его основе предложения (т. е. окончательного проекта).

К настоящему моменту первый этап считается завершенным.

Встречи протоколируются (также возможно принятие специального решения о «разговоре по душам», т. е. без протокола), однако до завершения работы комиссии протоколы не публикуются, а распространяются только среди её членов. Более того, заседания комиссии закрыты для прессы, однако, с целью обеспечения прозрачности, «будут предприниматься необходимые меры», в частности могут делаться «целесообразные» разъяснения по ходу работы. Несмотря на декларацию о прозрачности на официальном сайте турецкого парламента на интернет-странице, посвященной разработке проекта новой Конституции, как информация о ходе заседаний комиссии, так и какие-либо заявления для публики отсутствуют.

Тем не менее, следует отметить широчайший, без преувеличения, список тех, кому выражена благодарность за подготовку предложений и рекомендаций. В их числе как «юридические», так и «физические» лица, политики, бизнесмены, юристы, ассоциации, исследовательские центры, университеты и т. д. и т. п. Более того, создан целый ряд альтернативных официальному сайту страниц, посвящённых Основному закону. Так что

гражданское общество смело можно считать подключенным к процессу и здесь «нареканий» у Запада быть не должно.

Весьма интересно обратиться к заголовкам специальных тематических исследований, проведённых по заказу комиссии и охватывающих тот или иной раздел Конституции. Как раз эти исследования опубликованы и позволяют понять, в том или ином приближении, ход мысли комиссии и те вопросы, которые волнуют разработчиков документа в первую очередь. Итак, по состоянию на момент написания статьи (первая декада сентября 2012 г.) подготовлено 20 спецдокладов (объем каждого из которых зачастую превышает сотню страниц), в которых исследуется опыт зарубежных стран по тому или иному конституционному вопросу. В приложении № 1 к статье их заголовки перечисляются в табличной форме, с указанием тех стран, чей опыт представляет интерес для комиссии. Очевиден наибольший интерес к законодательству стран ЕС (как «старой» Европы, так и относительно недавно вступивших в ЕС стран), а также США. В отдельных случаях упоминаются Россия, Украина, страны Латинской Америки и Африки.

Если говорить в общем, то налицо – «мозговой шторм», предпринятый со всей турецкой основательностью. Приступая к проработке какого-либо вопроса, делается обширный обзор опыта ведущих стран, подбираются лучшие образцы и предпринимаются попытки их «пересадки» на турецкую «почву», что собственно и наблюдается в процессе подготовки Основного закона.

Что же до частных тем, то, как видно, темы докладов «закрывают» широкий круг вопросов конституционного строительства, каждый из которых прорабатывался отдельно специалистом соответствующего профиля или их группой. При этом, с учётом специфики Турции, можно предположить, что в общей массе вопросы, связанные с религией, национальными и религиозными меньшинствами, вооружёнными силами и т. д. должны вызывать у комиссии особый интерес.

До даты вынесения проекта Конституции на публичное обсуждение, озвученной турецким руководством, остаётся чуть больше трёх месяцев. Думается, этот срок сорван не будет, что сулит жаркие дебаты и референдум уже в первой половине 2013 г. Сложно строить прогнозы относительно того, в каком окончательном виде будет принят документ, при всей очевидности того, что европейские подходы при подготовке документа играют и будут играть, как минимум, не последнюю роль. Отсутствие готовых ответов отнюдь не мешает сформулировать ряд вопросов, которые представляются автору одними из ключевых.

1. Парламентская или президентская республика и то, что с этим связано. В среде экспертов много говорится о намерении правящей партии перейти от первого ко второму.

2. Идеология? Будет ли содержать Конституция имя Ататюрка и кемализм? Автор склоняется к мысли, что это будет деидеологизированная конституция. Место кемализма при этом заменят либерально-демократические ценности по «евростандарту».

3. Светскость (лаицизм), место религии и статус Управления по делам религии? Вероятно, лаицизма в старом понимании этого слова (подчеркнутая нерелигиозность как официальная идеология) не будет. Собственно, религия – уже вышла «из тени» в Турции, так что осталось зафиксировать «де-юре» то, что уже стало «де-факто». Будет ли при этом Управление по делам религии представлять не только ислам, но и другие конфессии – большой вопрос, как впрочем вопросом является станет ли ислам официальной религией в Турции.

4. Особый статус и миссия вооружённых сил. Особая миссия вооружённых сил заключается в защите страны и точка. ПСР прикладывает титанические усилия по возвращению армии в «казармы» и сохранение за турецкой армией полномочий и привилегий, как у отдельной политической силы, в том числе отдельной системы судопроизводства, в прежнем объёме вряд ли возможно.

5. Порядок закрытия политических партий. Известно, что история Турции в этом плане богата на события – в прошлом было закрыто множество политических партий по

причине их религиозного уклona. Теперь уже можно без натяжки сказать, что «в прошлом» он рассматривался в качестве угрозы светским республиканским устоям. В 2008 г. Партия справедливости и развития благополучно вышла «сухой из воды», но вряд ли захочет сохранять на перспективу такую «бомбу замедленного действия». Так что, запрет политических партий будет возможен, вероятно, только по причинам, связанным с экстремизмом, терроризмом и т. д.

6. Меньшинства и курдский вопрос. Вопрос стоит перед турецким руководством, что называется, в «полный рост». Активная поддержка Турцией сирийской оппозиции привела к резкому обострению ситуации на востоке страны в регионах компактного проживания курдского населения. Очевидно, что права национальных меньшинств будут подвергнуты ревизии. В каком объёме и какой вектор будет задан решению курдского вопроса, покажет время.

7. Децентрализация управления. Турция стремительно растёт и развивается, и для эффективного управления страной нельзя исключать решение о расширении полномочий органов «на местах».

Безусловно, это лишь минимальный набор вопросов, лежащих на поверхности и не на все из них можно дать ответ в настоящее время. Однако, строя догадки и предположения, можно отталкиваться от того посыла, что, по-видимому, новая Конституция, в немалой степени, будет лишь фиксировать то, что и так «по факту» произошло.

Завершая данную статью, автор задаётся вопросом о судьбе кемализма в Турции. Очевидно, что он плотно пронизывает жизнь в Турции, являясь уже много лет её неотъемлемым атрибутом. Даже намёк на деидеологизацию, не говоря уже о чём-то более кардинальном, очевидно, будет воспринят значительной частью турецкого общества весьма болезненно. Эта часть общества «боготворит» Ататюрка, размещает его изображения и цитирует его на своих страницах в социальных сетях. В сознании этих людей патриотизм прочно сросся с кемализмом и разделить их – сродни «опасной хирургической операции».

Вне зависимости от того, будет ли оставлено упоминание Ататюрка и кемализма в новой Конституции или нет, налицо начавшийся процесс по переоценке Османского прошлого, к которому в прошлом насаждалось достаточно прохладное отношение, и по формированию новой турецкой идеологии. И согласно ей кемалистская Турция – один из витков развития страны: виток завершён, Турция выходит из него окрепшей, преобразившейся, приобретя новые черты, но, по сути, не изменив своему столетиями существовавшему имперскому духу. И какой бы не была европеизированной и деидеологизированной новая Конституция, роль лидера в жизни страны как была определяющей на протяжении веков, так и будет (*Институт Ближнего Востока (www.iimes.ru/?p=15552). – 2012. – 11.09.*)

Египет

Бедуинские племенные вожди потребовали, чтобы новая Конституция признала их традиционную судебную систему. Они также подвергли критике отсутствие представительства Синайских племен в Учредительном собрании (Конституционной Ассамблее), которому поручено подготовить проект Конституции.

... Представители бедуинов заявили, что их традиционная судебная система, включающая племенные обычаи и традиции, должна быть признана государством.

Они добавили, что эта система должна существовать в качестве дополнения, а не альтернативы государственной судебной системы, и утверждали, что большинство вопросов, волнующие Синайские племена, могут быть решены всего за две недели, если использовать традиции до традиционного суда... (*Sinai tribes demand representation in constitution // Egypt Independent* (<http://www.egyptindependent.com/news/sinai-tribes-demand-representation-constitution>)). – 2012. – 27.09 (Оригінал стаммі – див. Додаток).

Додаток

Bedouin tribal leaders demanded on Thursday that the new constitution recognize their traditional judicial system. They also criticized the lack of representation of Sinai's tribes in the Constituent Assembly tasked with drafting the constitution.

"Is the former regime's policy towards Sinai's tribes unchanged?" asked Sheikh Aref Abou Abdah, a tribal leader in Sheikh Zuwaid, in reference to this lack of representation during a hearing with the assembly's proposals committee.

The Bedouin representatives said that their traditional judicial system, consistent with the tribes' customs and traditions, must be recognized by the state.

They added that this system would exist as a complement, not alternative, to the state judicial system, and claimed that the majority of the issues plaguing Sinai's tribes could be solved in a mere two weeks if tried before the traditional courts.

Mohamed al-Beltagy, head of the proposals committee, asked the tribal leaders to draft a text of the proposed article in language that would not conflict with state law.

The former Mubarak regime neglected the Sinai peninsula for decades. The local population, mostly composed of Bedouin tribes, has complained of discrimination, under-investment and poor treatment from state security forces, that has continued since the fall of former President Hosni Mubarak (*Sinai tribes demand representation in constitution // Egypt Independent* (<http://www.egyptindependent.com/news/sinai-tribes-demand-representation-constitution>)). – 2012. – 27.09).

В новой Конституции Египта полномочия главы государства будут урезаны более чем наполовину. Об этом сообщил Г. Гибрил, представитель Конституционной Ассамблеи, которая занимается разработкой нового Основного закона страны.

В отличие от Конституции 1971 г., действие которой было приостановлено после революции 25 января, президент будет лишен прежних широких полномочий. По словам Г. Гирилы, за главой государства сохранится право объявлять чрезвычайное положение, но лишь сроком на неделю. «Его действие может быть продлено только с одобрения парламента, – отметил он. – В случае, если депутаты отвергнут введение чрезвычайного положения, президент может вынести этот вопрос на всенародный референдум».

Кроме того, отметил представитель Ассамблеи, президент будет лишен права назначать по своему усмотрению ряд депутатов парламента (по проекту новой Конституции он будет переименован в Палату представителей), как это было раньше. Но при этом руководитель страны сможет ввести 10 человек в состав верхней палаты парламента (которая

отныне будет именоваться сенатом). Проект нового Основного закона предусматривает избрание депутатов, как и раньше, сроком на пять лет. При этом нижний порог возрастного ценза народных избранников ограничивается 25 годами, а сенаторов – 40 годами.

Разработка новой Конституции должна быть завершена к концу октября. Партия свободы и справедливости братьев-мусульман начинает кампанию по информированию и ознакомлению населения с основными положениями будущей Конституции. Как обещают исламисты, эта кампания будет носить «чисто просветительский характер и не призвана сформировать определенное общественное мнение». Между тем, многие либералы и представители левых партий вышли из Конституционной Ассамблеи в знак протеста против того, что, по их мнению, она опирается исключительно на исламистов и не отвечает интересам всех слоев населения (*No Words* (<http://nowords.kiev.ua>). – 2012. – 8.10).

Зимбабве

Президент Зимбабве Р. Мугабе предложил провести референдум по принятию новой конституции в ноябре, накануне парламентских и президентских выборов в марте следующего года.

Черновой вариант основного закона, который существует сегодня, критикуют представители правящей партии ЗАНУ-ПФ (Zanu-PF), среди прочего, за положение, ограничивающие президентскую власть.

Пресс-секретарь коалиционного «Движения за демократические перемены» Д. Муонзора заявил, что сроки для проведения референдума представляются ему «реальными».

Д. Муонзора добавил, что только изменения внутри ЗАНУ-ПФ помогут избежать возможного повторения уличного насилия, вспыхнувшего в Зимбабве после предыдущих выборов в 2008 г. (*BBC Україна* (<http://www.bbc.co.uk>). – 2012. – 27.09).

Процесс разработки конституции Зимбабве был захвачен политическими партиями страны. Этот проект будут обсуждать более 1000 делегатов.

Соперничество за контроль над подготовкой новой конституции Зимбабве достигнет накала на следующей неделе, когда проект, подготовленный Конституционной парламентской комиссией (Сорас), будет представлен для рассмотрения на второй конференции заинтересованных сторон.

Этот проект будут обсуждать более 1000 делегатов, в том числе бизнесмены и представители церкви, неправительственных организаций и политических партий в Хараре (Harare) 4–6 октября.

Партия президента Р. Мугабе (Robert Mugabe) ЗАНУ-ПФ возражала против ряда предложений в проект, в том числе урезания исполнительных полномочий президента, реформы сектора безопасности, двойного гражданства и передачи властных полномочий от центрального правительства. ЗАНУ-ПФ выступает против формирования Национального управления судебных преследований, призванного заменить должность генерального прокурора. Бывшая правящая партия также стремится сохранить смертную казнь...

...После второй конференции заинтересованных сторон проект конституции будет перенесен в парламент, а после одобрения парламентариями – будет вынесен на референдум. ...

Однако есть основания считать, что ЗАНУ-ПФ не позволит проекту остаться без изменений. Партия планирует дискредитировать проект и показать, как Конституционная парламентская комиссия (Сорас) «игнорирует мнение народа», для чего выступит с требованием, чтобы национальный доклад – в котором содержится подробная информация, собранная во время проведения конституционной кампании, – был представлен делегатам параллельно с проектом конституции.

Политический аналитик Т. Майсири (Trevor Maisiri) из Международной кризисной группы, считает, что «ЗАНУ-ПФ может в самом деле хотеть дискредитировать нынешний проект конституции, демонстрируя существенные различия между компромиссными положениями проекта и содержанием национального доклада»....

... Президент Р. Мугабе изложил планы по конституционному референдуму в ноябре и проведению выборов в марте. Вместе с тем такой график был объявлен оппозицией как «нереальный» (*Zimbabwe's constitution process a battleground // Mail & Guardian (<http://mg.co.za/article/2012-09-28-00-constitution-process-a-battleground>). – 2012. – 28.09 (Оригінал стаммі – див. Додаток).*

Додаток

Zimbabwe's constitution-drafting process has been hijacked by the country's political parties. The draft will be debated by more than 1 000 delegates.

The contest to control Zimbabwe's drafting of a new constitution will heat up next week when the draft produced by the constitutional parliamentary committee (Сорас) is taken to a second stakeholders conference.

The draft will be debated by more than 1000 delegates, including businesspeople and representatives from churches, non-governmental organisations and political parties in Harare from October 4 to 6.

The two Movement for Democratic Change (MDC) parties have so far resisted efforts by Zanu-PF party to include nearly 266 amendments to the draft.

President Robert Mugabe's Zanu-PF has objected to a number of proposals in the draft, including the clipping of the president's executive powers, security sector reforms, dual citizenship and the devolution of power from central government.

Zanu-PF is opposed to the formation of a national prosecuting authority to replace the office of the attorney general. The former ruling party is also keen to retain the death penalty, which the MDC parties are keen to have repealed. After the second stakeholders' conference, the

draft will be taken to Parliament, where, after approval by legislators, it will then be put to a referendum.

Nothing untoward

There are signs, however, that Zanu-PF will not allow the draft to go unchallenged. The party plans to discredit the draft and show how Copac “ignored the people’s views” by demanding that the national report – which details information gathered during the constitutional outreach exercise – be supplied to delegates alongside the draft.

Rugare Gumbo, the Zanu-PF spokesperson, said this was merely part of its election mobilisation campaign and there was nothing untoward about it. “We want our members to speak ... with one voice ... We have said as a party that we will go to the second all-stakeholders’ conference with the Copac draft, but the national report should be printed before the conference so that everyone can have a copy and compare it with the Copac draft,” said Gumbo.

Douglas Mwonzora, spokesperson of the MDC faction led by Prime Minister Morgan Tsvangirai, said that Zanu-PF’s latest demands were misplaced and undermined the authority of Parliament.

Political analyst Trevor Maisiri, from the International Crisis Group, said “Zanu-PF may actually want to discredit the current draft constitution by showing the glaring differences between the compromises in the draft against what may be contained in the national report”.

Meanwhile, civil society groups remain opposed to the draft constitution process, which, they argue, has seen the affair become a battlefield for the country’s three main political parties. Philani Zamchiya, the regional director of Crisis in Coalition of Zimbabwe, said: “We are concerned that the three main political parties have once again decided to make this important process a political party event, while excluding the voice of the people,” said Zamchiya. “We are convinced that the second stakeholders conference is a space for ordinary people and hence must not be hijacked by political players who have been active in the constitution-making process for the past three and half years.”

MDC slams referendum and election dates

President Robert Mugabe on Thursday set out plans for a constitutional referendum in November and elections in March, a timetable that was quickly denounced by the opposition as “unrealistic”.

In a High Court filing, Mugabe set out his most concrete timetable to date for two votes that are key to a bipartisan deal designed to stop Zimbabwe from descending further into political violence.

Mugabe listed a “referendum, expected to take place during the first week of November” and the plan to “hold the harmonised elections in the last week of March”.

Movement for Democratic Change (MDC) spokesperson Douglas Mwonzora said “the dates being proposed are clearly not feasible”, adding that the election date was “unilateral [and] unrealistic”.

Mwonzora said that the MDC was more concerned about conditions under which the vote would take place rather than the date. “For us to meet those dates, Zanu-PF has to change drastically.” – AFP (*Zimbabwe’s constitution process a battleground // Mail & Guardian* (<http://mg.co.za/article/2012-09-28-00-constitution-process-a-battleground>), – 2012. – 28.09).

Фіджі

Так как конституционная комиссия готовится к отъезду на Вануа-Леву (Vanua Levu), в местные деревни и школы были отправлены учебные материалы по вопросам принятия конституции.

Это необходимо для того, чтобы люди хорошо подготовились для представления комиссии своих позиций.

Комиссия выражает благодарность Министерству образования за предоставленную возможность распространения материалов в школах. Буклеты и листовки были розданы по школам и селам.

Одна из членов комиссии, П. Мур (Peni Moore) обратилась с призывом выйти и высказать свою точку зрения к женщинам и молодежи (*Educational materials handed out for constitutional awareness // FijiVillage.com* (<http://www.fjivillage.com/?mod=story&id=280912845204579fcf2b6a04ed96df>). – 2012. – 28.09 (Оригінал статті – див. Додаток).

Додаток

As constitution commission prepares to leave for Vanua Levu tour, educational materials on the constitution-making process has been sent to villages and schools there.

This is to ensure that people are well-prepared for their submissions to the commission.

The Commission is grateful to the Ministry of Education to have granted them permission to distribute the materials in schools.

Booklets and flyers have been handed out to schools and villages.

One of the Commissioners, Peni Moore is calling on the women and youths to come forward and make their views known.

Moore said while they have been receiving submissions from women, the Commission would like to see more women participation in the process.

Consultation on Vanua Levu is expected to begin from tomorrow (*Educational materials handed out for constitutional awareness // FijiVillage.com* (<http://www.fjivillage.com/?mod=story&id=280912845204579fcf2b6a04ed96df>). – 2012. – 28.09).

Для людей существует необходимость понимания что Конституция не только для правительства, но и для людей. И люди должны изменить свое мышление, что документ способствовал решению их проблем.

Член конституционной комиссии П. Мур (Penelope Moore) отметила, что документ будет защищать права человека и заботиться о людях всех возрастов и статусов.

По ее словам, на Фиджи многие люди думали только о себе, однако, это изменится, когда в декабре выйдет новый закон.

Она заверила студентов Евангелистской школы для глухих: «Мы позаботимся о защите ваших прав и предоставим вам возможность работать в любых условиях». П. Мур подчеркнула, что Конституция будет гарантировать людям с особыми потребностями заботу.

Она отметила, что эти люди являются частью общества, и их права и возможности должны быть защищены новым документом.

«На данный момент мы путешествуем по всему Фиджи, чтобы услышать мнения народа... Мы будем собирать всю информацию и попытаемся написать Конституцию, основанную на предложениях людей», – заверила П. Мур (*Constitution is for the people // Fiji Times*

(<http://www.fjitime.com/story.aspx?id=212998>). – 2012. – 28.09 (Оригінал статті – див. Додаток).

Додаток

THERE is a need for people to understand that the constitution is not for the government but for the people.

And the people need to change their mind-set that the document will provide solutions to their problems.

Constitution Commission member Penelope Moore said the document would protect and care for the human rights of people of all ages and status.

She said in Fiji many people thought of themselves, however, this would change when the new law would be released in December.

She told students of Gospel School for the Deaf: “We will make sure your rights are protected and that you are given the freedom to work in any environment.” Ms Moore said the constitution would ensure people with special needs were cared for.

She said these people were part of society and their rights and abilities must be safeguarded by the new document.

“At the moment we are travelling around Fiji to hear submissions from people.”

“We will gather all information and try and write a constitution based on what the people propose,” said Ms Moore (*Constitution is for the people // Fiji Times* (<http://www.fjitime.com/story.aspx?id=212998>). – 2012. – 28.09).

Непал

Лидер Непальского конгресса (НК) молодежи Дж. Тапа (Gagan Thapa) отметил, что распущенное Учредительное собрание (Конституционная Ассамблея – КА) не могло функционировать эффективно, поскольку должно было выполнять двойные функции – по написанию новой конституции и работая как законодательный парламент.

Выступая на пресс-конференции, организованной Непальским союзом печати в Джанакпуре (Janakpur), Дж. Тапа также утверждал, что нет никакого смысла в возрождении КА, поскольку ей не удалось написать новую конституцию.

Новая КА, избрать которую предстоит, должна посвятить свое время исключительно написанию новой конституции, а не вмешательству в формирование и роспуск правительства. Дж. Тапа также заявил, что выборы в КА, парламент и местные органы власти могут быть проведены одновременно.

«Это будет дешевле и эффективнее», – добавил он, отметив, что парламент может функционировать в течение пяти лет даже после того, как КА будет распущена в течение двух лет после обнародования новой конституции.

Он также утверждал, что настало время, чтобы стороны приступили к обсуждению способов проведения свободных и справедливых выборов, подчеркивая, что выборы являются единственным выходом для страны, чтобы выйти из нынешнего тупика (*CA cannot handle twin functions: Thapa //*

Republica(http://www.myrepublica.com/portal/index.php?action=news_details&news_id=42626). – 2012. – 28.09 (Оригінал статті – див. Додаток).

Додаток

Nepali Congress (NC) youth leader Gagan Thapa said that the dissolved Constituent Assembly (CA) could not function efficiently as it had been given twin functions of writing the new constitution and working as the legislature-parliament.

Speaking at a press conference organized by Nepal Press Union in Janakpur, Thapa also argued that there is no point in reviving the CA as it has already failed to write the new constitution.

The new CA to be elected should devote its time exclusively for writing the new constitution and not get involved in forming and dissolving governments. Thapa also said the election to the CA, parliament and the local bodies can be held simultaneously.

“This will be cheaper and effective,” he added, saying that parliament could function for five years even after the CA gets dissolved in two years after promulgating the new constitution.

He also argued that it is high time parties started discussing ways to conduct free and fair election saying election is the only way out for the country to get out of the current deadlock (*CA cannot handle twin functions: Thapa // Republica* (http://www.myrepublica.com/portal/index.php?action=news_details&news_id=42626). – 2012. – 28.09).

3 фондів НБУВ

Конституційне (державне) право України: поняття, характеристика, система, предмет та інститути (1993–2012)

(Бібліографічний список. Продовження в наступному випуску)

Н. Моїсеєнко, наук. співроб., Є. Коновалова, провід. бібліограф,
Т. Добко, заввідділу, канд. іст. наук

Монографічна література, дисертації, автореферати

Конституція

1. Нікольська О. В. Застосування норм Конституції України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. В. Нікольська ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2011. – 218 с.

ДС127042

2. Оніщенко О. В. Конституція України як основне джерело конституційного права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. В. Оніщенко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 19 с.

РА335512

Те саме [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2005/05oovkpu.zip>. – Назва з екрана.

3. Оніщенко О. В. Конституція України як основне джерело конституційного права України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. В. Оніщенко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 214 с.
ДС89261

Конституційне судочинство

4. Бринь Т. О. Конституційний Суд України в механізмі захисту та забезпечення прав і свобод людини і громадянина : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Т. О. Бринь ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2010. – 19 с.
РА373227

5. Бринь Т. О. Конституційний Суд України в механізмі захисту та забезпечення прав і свобод людини і громадянина : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Бринь Т. О. ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2010. – 190 арк.
ДС118848

6. Василевич М. В. Конституційно-правові гарантії незалежності судової влади: теорія та практика реалізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / М. В. Василевич ; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2010. – 16 с.
РА377210

7. Василевич М. В. Конституційно-правові гарантії незалежності судової влади: теорія та практика реалізації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Василевич М. В. ; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2010. – 225 арк.
ДС120435

8. Контроль за додержанням належної конституційної процедури: за матеріалами Рішення Конституційного Суду України від 30 верес. 2010 р. № 20-рп /2010 у справі про додержання процедури внесення змін до Конституції України : [зб. ст.] / С. Л. Вдовіченко [та ін.]; [вступ. сл. і заг. ред. В. Ф. Опришка]. – К. : Алерта, 2011. – 93 с.
ВА747676

9. Нечипорук С. В. Конституційні засади організації та функціонування судової влади в Україні (питання теорії і практики) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / С. В. Нечипорук ; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2011. – 17 с.
РА379068

10. Портнов А. В. Становлення і розвиток конституційного судочинства в Україні: теоретичні та практичні проблеми : дис. ... д-ра юрид. наук :

12.00.02 / А. В. Портнов ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2009. – 474 с.

ДС113855

11. Портнов А. В. Становлення і розвиток конституційного судочинства в Україні: теоретичні та практичні проблеми : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / Портнов А. В. ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2009. – 42 с.

РА366226

12. Савчин М. В. Конституційний суд України як гарант конституційного ладу : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Савчин М. В. ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2003. – 17 с.

РА328368

13. Селиванов А. А. Конституционные проблемы в современной теории права = Constitutional problems of modern theory of law: доктрина стабільності і охорони Конституції України в контексті її модернізації і ефектив. конституц. правосуддя : [моногр. дослід.] / А. А. Селиванов. – 2-е изд., доп. – К. : Логос, 2012. – 208 с.

ВА749664

14. Селіванов А. О. Конституційна юрисдикція і конституційне судочинство в Україні : навч.-метод. посіб. / А. О. Селіванов ; Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. – Х. ; К. : Логос, 2010. – 36 с.

Р115361

15. Скомороха Л. В. Конституційно-правові аспекти формування професійного суддівського корпусу в Україні: сутність, механізм реалізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Л. В. Скомороха ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2010. – 20 с.

РА371878

16. Ткачук А. П. Конституційний суд у механізмі захисту основних прав і свобод людини: модельний підхід : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / А. П. Ткачук ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2012. – 20 с

РА387440

17. Шемшученко Ю. С. Конституційний суд України / Ю. С. Шемшученко, Г. О. Мурашин ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К. : Ін Юре, 1997. – 24 с. – (Бібліотечка «Нова Конституція України»).

Р81939

Суспільно-політичний устрій

18. Берченко Г. В. Конституційні засади громадянського суспільства в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Г. В. Берченко ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого». – Х., 2012. – 20 с.

РА387968

19. Ганьба Б. П. Системний підхід та його застосування в дослідженні України як демократичної, соціальної, правової держави : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Ганьба Б. П. ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2001. – 185 арк.

ДС70907

20. Гладуняк І. В. Правові проблеми формування політичної системи в Україні на сучасному етапі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.13 / Гладуняк І. В. ; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2001. – 199 арк.

ДС68772

21. Григоренко Є. І. Конституція та засади конституційного ладу України у питаннях та відповідях : навч. посіб. / Є. І. Григоренко, О. С. Передерій. – Х. : ХУПС, 2010. – 171 с.

ВА729362

22. Журавський В. С. Політична система України: проблеми становлення і розвитку (правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Журавський В. С. ; Ун-т внутр. справ. – Х., 2000. – 169 л.

ДС63026

23. Новак В. В. Організаційно-правові питання соціального партнерства органів державної влади та громадських об'єднань в Україні: стан та перспективи розвитку : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Новак В. В. ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2008. – 277 арк.

ДС106177

24. Росоляк О. Б. Конституційно-правові засади бюджетної політики сучасної України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / О. Б. Росоляк ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2010. – 20 с.

РА371557

25. Росоляк О. Б. Конституційно-правові засади бюджетної політики сучасної України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Росоляк О. Б. ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2010. – 243 арк.

ДС119121

26. Устименко В. А. Конституционное регулирование отношений собственности в Украине / В. А. Устименко, Р. А. Джабраилов ; Нац. акад. наук Украины, Ин-т экон.-прав. исслед. – Донецк : Юго-Восток, 2012. – 54 с.
ВА750306

27. Француз А. Й. Конституційно-правові основи демократичного розвитку політичної системи сучасної України: концептуальний та нормативний аналіз / А. Й. Француз. – К. : Логос, 2005. – 515 с.
ВА679181

28. Шипілов Л. М. Принцип народовладдя і його здійснення в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Шипілов Л. М. ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2004. – 206 арк.
ДС85834

Конституції та конституційний процес: реферативно бібліографічні ресурси

В. Струнгар, бібліотекар I кат.
інформаційно-аналітичного відділу ФПУ

Bodenhamer J David **The revolutionary constitution** = [Революційна Конституція]. – New York: Oxford University Press, 2012. – 281 p.

Dirck R Brian **Lincoln and the Constitution** = [Лінкольн і Конституція]. – Carbondale: Southern Illinois University Press, 2012. – 168 p.

Greve S Michael **The upside-down Constitution** = [Внесені зміни до Конституції]. – Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2012. – 518 p.

Krensky Stephen **The Constitution** = [Конституція]. – New York: Marshall Cavendish Benchmark, 2012. – 96 p.

У книзі досліджується Конституція США від початку її створення до сьогодні. Вона вплинула на конституції багатьох країн світу. Конституція закріпила освіту суверенної федеративної держави, проголосила принцип народного суверенітету, визначила демократичні принципи організації державності, встановила пріоритет федерального права над правом штатів. Під впливом цієї Конституції у світі стала поширюватися доктрина конституціоналізму.

Leyland Peter **The constitution of the United Kingdom: a contextual analysis** = [Конституція Великобританії: контекстуальний аналіз]. – Oxford ; Portland, Or. : Hart Publishing, 2012. – 333 p.

У книзі аналізується Конституція Великобританії. Питання про необхідність проведення конституційної реформи є предметом постійних дискусій у політичному житті Великобританії. Уряд проводить програму реформ, які спрямовані на значні зміни діючої Конституції.

McClanahan T Brion **The Founding Fathers' guide to the constitution** = [Довідник батьків-засновників Конституції]. – Washington, D.C.: Regnery History; New York: Distributed to the trade by Perseus Distribution, 2012. – 262 p.

Perotti Rosanna, Bose Meenekshi **The Clinton presidency and the constitutional system** = [Президентство Клінтона і конституційний лад]. – College Station: Texas A&M University Press, 2012. – 311 p.

Sollenberger A Mitchel, Rozell J Mark **The President's czars: undermining Congress and the Constitution** = [Президентські лідери: дестабілізація Конгресу і Конституції]. – Lawrence, Kan.: University Press of Kansas, 2012. – 298 p.

Берлявский Л. Г. **Избирательное право как институт конституционного права Соединенных Штатов Америки** / Л. Г. Берлявский // Российская юстиция. – Иркутск, 2012. – № 4. – С. 23–26.

У статті розглядаються особливості виборчого права, як інструменту американської демократії. Актуальність вивчення даної теми визначається вражаючою кількістю органів публічної влади та посадових осіб, які заміщуються через вибори. У США накопичений значний досвід двохсотлітнього безперервного й досить ефективного правового регулювання виборчої системи, який цілком може бути потрібний як у Російській Федерації, так і в інших країнах СНД і Східної Європи.

Пронкин С. В. **Правительственный конституционализм в России XVIII – начала XX века: традиции изучения.** – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2012. – 216 с.

Самарин Я. В. **Взгляды Вудро Вильсона на проблемы конституционного строя соединенных штатов** / Я. В. Самарин // ПОЛИТЭКС. Политическая экспертиза. – СПб., 2012. – Т. 8, № 1. – С.18–29.

У статті представлений аналіз зміни поглядів Вудро Вільсона у ході його академічної кар'єри на Конституцію Сполучених Штатів. Розглядаються його погляди на державу, демократію, проблему лідерства та поділ влади. Автор статті аналізує присвячені даній темі роботи «Державний лад Сполучених Штатів» і «Держава: минуле і сьогодення конституційних установ», в яких Вільсон порівнює американську і британську конституційні системи, роблячи акцент на критиці домінування Конгресу в політиці США наприкінці XIX ст.

Смирнова Е. С. **Конституционная глобалистика: миф или реальность?** / Е. С. Смирнова // Конституционное и муниципальное право. – Иркутск, 2012. – № 4. – С. 2–8.

Підходячи до проблеми тлумачення терміну «глобалізація», автор відзначає велику залежність двох складових: конституційного та міжнародного права. При цьому пріоритет віддається нормам конституційного права, так як саме держава є суверенною в актуалізації тих чи інших відносин на міжнародному рівні, в наданні конкретних прав людини і громадянина. Рішення багатьох глобальних проблем вбачається в зміцненні держави, її влади і інститутів з урахуванням потреби міжнародного співробітництва в сучасному взаємозалежному світі.

Стародубцева И. А. **Особенности коллизий в конституционном законодательстве** / И. А. Стародубцева // Конституционное и муниципальное право. – Иркутск, 2012. – № 4. – С. 9–3.

У статті досліджені деякі колізії в Конституції Російської Федерації, особливу увагу приділено колізіям в статусі суб'єктів. Автором розглянуті протиріччя в сфері обмеження конституційних прав і свобод людини, запропоновано введення попереднього конституційного контролю для їх запобігання. У статті виявлено особливості колізій у механізмі розмежування предметів відання і повноважень між Російською Федерацією і її суб'єктами, запропонований спосіб його вдосконалення.

Богачова О. В. **Принцип демократизму законотворчого процесу** / О. В. Богачова // Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України. – 2012. – Вип. № 3. – С. 5–11.

У статті досліджено принцип демократизму законотворчого процесу. Здійснено аналіз стану нормативної бази в Україні, висвітлено окремі проблеми, що існують в цій сфері, та за результатами вивчення відповідного зарубіжного досвіду запропоновані шляхи їх подолання.

Мацькевич М. **Конституційні культурні права та свободи людини і громадянина в умовах глобалізації** / М. Мацькевич // Право України. – 2012. – №3/4. – С. 411–418.

Мендусь Є. Я. **Вплив рішень Венеціанської комісії на модернізацію Конституції України** / Є. Я. Мендусь // Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України. – 2012. – Вип. № 3. – С. 138–141.

У статті розглянуті ключові моменти співробітництва України та Європейської комісії «За демократію через право» в аспекті конституційного процесу в Україні.

Пересада О. **Щодо конституційної трансформації як сутнісної сторони конституційних реформ в сучасних державах** / О. Пересада //

Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України. – 2012. – Вип. № 3. – С. 51–55.

В статті розглядається конституційна трансформація як сутнісна сторона конституційних реформ в сучасних державах. Особлива увага приділяється теоретичним аспектам доктринального характеру, що визначають специфіку конституційної трансформації, в контексті реалізації конституційної реформи.

Полешко А. **Практика і теорія конституційної юстиції України (нотатки з круглого столу, де були представлені нові видання з цієї тематики) / А. Полешко // Право України. – 2012. – №3/4. – С. 547–550.**

Росенко М. І. **Вибірчі системи в Україні: трансформація, становлення парламентаризму, утвердження демократичного врядування: монографія / Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Севастополь : Кручинин Н. П., 2012. – 220 с.**

Скрипнюк О. **Правові акти Конституційного Суду України як джерела сучасного конституційного права України / О. Скрипнюк // Право України. – 2012. – №3/4. – С. 404–411.**

Янчук А. О. **Теоретико-нормативні підходи до визначення поняття «безпосереднє здійснення влади народом» (конституційно-правовий аспект) / А. О. Янчук // Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України. – 2012. – Вип. № 1.**